

Vechten tegen de Bierkaai

**De belegeringen van Hulst verteld met de unieke metalen
bodenvondsten**

Een expositie in Museum Hulst

juli – november 2018

Vechten tegen de Bierkaai

De metaalvondsten in de Bierkaai in beeld gebracht

Het verhaal bij de tijdelijke expositie over de metaalvondsten in relatie gezien met de belegeringen van Hulst tijdens de Gentse oorlogen (1452-1583), de Staatse oorlogen (1583-1645) en de Franse oorlogen (1645-1795).

Met bijdragen van:

Dr. Gerald Volker Grimm

Dr. Dr. Stefanie Hoss

Paul Stockman

Huub Stals

Antoine Prinsen

Bert Zandvoort

Redactie:

Edie Bogaert

Hanneke Stam

Bert Zandvoort

Museum Hulst

2018

Inhoud

	Pagina
1. Inleiding	
-Vechten tegen de Bierkaai	5
-Overzicht belangrijkste gebeurtenissen	6
2. Drie belegeringen van Hulst (Antoine Prinsen en Dr. Dr.Stephanie Hoss)	7
-Gentse oorlogen 1452-1583	10
-Staatse oorlogen 1583-1645	11
3. Casimir I van Nassau-Dietz sneuvelt bij Hulst 1640 (Huub Stals)	16
4. De belegering van Hulst in 1645 volgens Blaeu	18
5. Uittocht uit Hulst 1645. Huub Stals	20
6. Franse oorlogen 1645-1795 (Antoine Prinsen, Huub Stals)	21
7. De ontwikkeling van de vestingbouw (Paul Stockman)	24
8. Catalogus van de objecten in de expositie (Dr. Gerard Volker Grimm)	27

1. Inleiding

Vechten tegen de Bierkaai

Tijdens de opgraving van de haven in Hulst in 2011 zijn de resten van huizen, bruggen en kademuren gevonden en ook de delen van zes houten vaartuigen. Daarnaast zijn een groot aantal kleinere vondsten gedaan, waaronder 2600 metaalvondsten, die vaak uitstekend bewaard bleken. Deze vondsten bestaan uit de meest uiteenlopende zaken, van kookpotten tot sieraden en van wapenrusting tot werktuig. Voor Midden-Europa zijn de militaire vondsten in Hulst buitengewoon, omdat het hier waarschijnlijk om de vondsten van een beleg gaat, die naderhand in de haven zijn gestort. Er zijn geen andere vondsten van dergelijke orde van een veldslag uit het midden van de 15e eeuw bekend. Veel musea in Europa zouden trots zijn dergelijke stukken te kunnen laten zien.

Deze gevonden objecten geven een aardig beeld van hoe soldaten in die tijd geleefd moeten hebben. Een leger toentertijd was geen georganiseerde eenheid met uniforme uitrusting zoals tegenwoordig maar bestond uit een soort mobiel dorp met alle voorzieningen om te eten, te drinken, te slapen en zo nu en dan te vechten. De soldaat was meestal zelf verantwoordelijk voor de aanschaf van wapens en uitrustingsstukken. En, hoe rijker men was, hoe beter de uitrusting.

Het is interessant om de objecten in een context te plaatsen. Voor deze expositie is gekozen voor de vele belegeringen die Hulst moest ondergaan. Daarbij onderscheiden we drie periodes. De Gentse oorlogen (1452-1583), de Staatse oorlogen (1583-1645) en de Franse oorlogen (1645-1795). Aan de hand van oude kaarten, schilderijen, afbeeldingen en archiefstukken worden deze roerige tijden belicht. In bijgaande tabel is een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen.

In de toekomst, wanneer we misschien een eigentijds museum in Hulst hebben, is het leerzaam om het leven van een soldaat in de genoemde periodes uit te beelden in een vaste opstelling. Zo kunnen we beter begrijpen hoe het leven in die tijd in Hulst was en waarom Hulst is geworden wat het nu is.

Schematisch overzicht

1452-1583 Gentse oorlogen

1452: brandschatting door Gentse troepen;
1485: bezetting door Gentse troepen;
1485: herovering door grafelijke troepen;
1488: Gentse aanval afgeslagen;
1489: Gentse aanval afgeslagen;
1491: bezetting door Gentse troepen;
1491: herovering door grafelijke troepen;
1578: bezetting door Gentse troepen;
1583: herovering door Spaanse troepen;

1591-1645 Staatse oorlogen

1591: belegering en bezetting door Staatse troepen;
1596: belegering en herovering door Spaanse troepen;
1626: Staatse aanval afgeslagen;
1637: Staatse aanval afgeslagen;
1639: Staatse aanval afgeslagen;
1640: Staatse aanval afgeslagen;
1643: Staatse aanval afgeslagen;
1645: belegering en bezetting door Staatse troepen;

1702-1795 Franse oorlogen

1702: Franse aanval afgeslagen;
1705: Franse aanval afgeslagen;
1747: bezetting door Franse troepen;
1748: inbezitneming door Staatse troepen;
1794: bezetting door Franse troepen;
1795: inlijving bij Frankrijk.

2. Drie belegeringen van Hulst

Vechten tegen de Bierkaai; volgens Het Genootschap Onze Taal een bezigheid waarmee geprobeerd wordt het onmogelijke te bereiken oftewel een verloren strijd wordt gestreden. Het gezegde zou van toepassing kunnen zijn op de geschiedenis van de vesting Hulst tot het jaar 1800. Die geschiedenis omvat een periode van 350 jaar waarin men bezig was met het versterken van de stad. Uiteraard met het doel vijanden buiten te houden maar ook om have en goed van de inwoners te beschermen en een toevluchtsoord te bieden aan de bewoners van het platteland rond de stad. Die beoogde doelen werden op de proef gesteld door achtereenvolgens de legers in dienst van de stad Gent (de jaren 1452-1583), de Hollandse Staten-Generaal (de jaren 1591-1645) en de koning van Frankrijk (de jaren 1702-1795).

In de late middeleeuwen (1050 – 1550) was Hulst een belangrijke haven in het noorden van het graafschap Vlaanderen, verbonden met de Westerschelde en de Lieve en via een in 1315 gegraven kanaal ook met Gent. Al deze vaarwegen kwamen samen in Hulst, de haven moet dus behoorlijk druk zijn geweest.

Maar de open haven was natuurlijk ook het zwakke punt van de stad, omdat de vijanden meerdere keren via deze weg de stad binnendrongen, ondanks de

De Dampierre kaart van Noord Vlaanderen uit de 13^e eeuw. Duidelijk te zien is dat Hulst op een kruispunt van waterwegen ligt.

stadsomwalling. Om deze reden is in 1506 besloten de zogenoemde "Bollewerckpoort" te bouwen, die via twee ophaalbruggen het landverkeer uit het noorden en uit het westen toegang tot de stad verleende, terwijl de schepen onderlangs de haven konden binnenvaren. Deze poort is al in 1596 zwaar beschadigd tijdens het beleg door de Spanjaarden, die rond 1620 de huidige vesting opwierpen, waarbij de resten van de poort onder de nieuw opgeworpen wallen zijn bedolven. De nutteloos geworden havenbedding werd geleidelijk aan opgevuld met zand, puin en afval. Na verloop van tijd raakte het terrein met huizen bebouwd.

In het kader van stadsvernieuwing werden een paar jaar geleden plannen ontwikkeld om dit stadsdeel te slopen, aangepaste nieuwbouw te realiseren en de oude haven weer min of meer in ere te herstellen.

Dit was de aanleiding voor de opgraving van de haven in 2011 en de inzet van de Werkgroep Archeologie Hulst. Hierbij zijn belangrijke gebouwen gevonden zoals de resten van huizen, bruggen, kademuren, maar ook de delen van zes houten vaartuigen. Daarnaast zijn ook enorme hoeveelheden vondsten gedaan, waaronder een kleine 2600 metaalvondsten, die vaak uitstekend bewaard bleken. Deze metalen vondsten bestaan natuurlijk uit de meest uiteenlopende dingen, van kookpotten tot sieraden en van wapenrusting tot werktuig. Wij willen in deze tentoonstelling een inkijkje geven in de meest belangrijke militaire vondsten.

Het bijzondere van de haven van Hulst is het grote aantal militaire vondsten; hier zijn meer delen van wapens en harnassen teruggevonden dan keuken- en eetgereedschap, terwijl het laatste door iedereen is gebruikt. Vergeleken met vondsten uit brons of edele metalen als zilver of goud lijken vondsten uit ijzer altijd minder mooi tijdens de opgraving en vanwege de corrosie kunnen de vormen vaak niet direct herkend worden. Maar juist omdat het hier om een alledaags materiaal gaat waaruit vele werktuigen en ook veel wapens en uitrustingen werden vervaardigd zijn vondsten van ijzer vaak in staat om een zeer waardevolle bijdrage te leveren aan het schetsen van een samenleving uit het verleden. Dit geldt met name voor wapens, helmen en harnassen, die als in een echte wapenwedloop voortdurend aan verandering onderhevig waren. Opvallend is ook dat het merendeel van de wapens en uitrustingsstukken met beduidende gebeurtenissen in de stadsgeschiedenis van Hulst in verbinding gebracht kan worden. Dat geldt in de eerste plaats voor de Gentse oorlogen.

Een aantal vondsten kan waarschijnlijk aan de militaire acties van het Gentse leger in 1452 in Hulst gekoppeld worden. Dit geldt bijvoorbeeld voor de buikplaat van een harnas (cat. 07) die precies tussen 1435 en 1460 dateert. Bij deze zeer zeldzame vorm van harnas wordt de romp van de ridder door twee delen beschermd, namelijk door de borstplaat en de daarover geschoven en boven het sleutelbeen aan de borstplaat vast gezette buikplaat. In de late middeleeuwen claimden de Noord-Italiaanse werkplaatsen - en met name de werkplaatsen in Milaan - de top van de harnasproductie en produceerden de meest kostbare harnassen van Europa. Vanwege zijn buitengewone kwaliteit is het

Buikplaat van een harnas

waarschijnlijk dat ons harnas ook uit Milaan kwam. Hij lijkt sterk op de producten van de meest beroemde harnasproducent van die tijd, de werkplaats van de familie Missaglia. Helaas ontbreekt bij ons stuk een merkteken. Merktekens zijn in die tijd door beroemde harnasmeden gebruikt, zo als vandaag de logo's op auto's. Maar het kan in ieder geval gezegd worden dat dit harnas tot de meest moderne harnassen uit die tijd behoorde en waarschijnlijk van Italiaanse makelij was. Dit betekent ook dat dit harnas behoorlijk kostbaar moet zijn geweest. Van de eigenaar van dit harnas weten wij niets, ook niet aan welke kant hij in de Gentse oorlogen stond - die van de Gentse aanvallers of die van de verdedigers van Hulst. Ook het schouderstuk van een harnas dateert uit deze periode. Het kan tot hetzelfde harnas hebben behoord, maar ook tot een ander. Interessant is dat dit type harnasschouder tot nu toe alleen van afbeeldingen bekend was en wij dus in Hulst de eerste echte vondst van dit type hebben.

Fragment harnashandschoen

Uit dezelfde periode stamt het fragment van een vizierhelm van een ridder (cat. 06). Ook hier is het bijzondere aan dit fragment dat dit type helm tot nu toe alleen van afbeeldingen bekend is en het stuk dus de eerste vondst van dit type is.

Het fragment van een pantserhandschoen (cat. 08) voor de rechter hand komt ook uit deze periode. Onze handschoen is bijna identiek aan de handschoen die is te zien aan de hand van S. Quirinus van Neuss op het schilderij 'Het Lam Gods' uit de St. Bataafskathedraal te Gent (van Eyck, rond 1432-1435). Alle vier stukken waren in hun tijd zeer zeldzame en exclusieve top-producten en zijn ofwel in Italië geproduceerd ofwel imiteren zij Italiaanse producten. Aan de Gentse oorlogen kan ook een fragment van een zwaardschede worden toegeschreven. Het gaat om een dubbele schede, die naast een zwaard ook een dolkmes heeft bevat

(cat. 50). Ook al is het aantal vondsten niet groot, die uit Hulst behoren tot de belangrijkste vondsten van laatmiddeleeuwse wapens in Nederland. Ook voor Midden-Europa zijn de vondsten uit Hulst buitengewoon, omdat het hier waarschijnlijk om de vondsten van een beleg gaat, die naderhand in de haven zijn gestort. In Midden-Europa is geen andere vondst van gelijke orde uit een veldslag uit het midden van de 15e eeuw bekend. De buikplaat, de heupringen, de schouder en de vizierhelm zijn enorm belangrijk voor het onderzoek naar laatmiddeleeuwse bewapening. Omdat

Kruitmaatje 1550-1700

complete kruitmaat met deksel. Het is waarschijnlijk het best bewaard gebleven exemplaar metalen kruitmaatje dat in Europa bekend is.

uit deze tijd niet vele wapenrustingen bewaard zijn, kan hier zonder meer van exceptionele stukken gesproken worden, waarop vele musea in Europa trots zouden zijn. De stukken zijn bijzonder interessant omdat de wapenrustingen in de eerste helft van de 15^e eeuw snel veranderden en vele vormen enkel van schilderijen bekend zijn. De strijdbijl (cat. 12) heeft een merkteken (kruis), dat sterk lijkt op een merkteken

op een zwaard uit Duitsland dat dateert tussen 1475 en 1500 . Een goed vergelijkbare bijl is gevonden in kasteel Voorst in Zwolle, dat in 1362 is afgebroken. De smalle kling en het merkteken tonen aan, dat de bijl eerder als wapen dan als werktuig moet worden gezien, omdat wapensmeden voor hun werk meer geld vroegen en gewone werktuigen dus niet door hen zijn vervaardigd.

Fragment vizierhelm van een ridder

Gentse oorlogen (1452-1583)

Net als Hulst lag ook de stad Gent in het Graafschap Vlaanderen. Dat graafschap werd in de tijd dat de Hulstenaren begonnen met het versterken van hun stad geregeerd door de hertog van Bourgondië. Die wilde Vlaanderen opnemen in het grotere verband van een eigen koninkrijk en daarom zijn wil en gezag opleggen aan de machtige steden, met name in het graafschap Vlaanderen. Gent was één van de steden die zich verzette tegen die plannen. Zij probeerde haar invloed en macht daarom uit te breiden over de steden in de buurt. Zo ook over Hulst. In het jaar 1452 werd de stad door de Gentenaren geplunderd en in brand gestoken. Veertig jaar later volgde een kortstondige bezetting door de Gentse troepen. Een kleine honderd jaar later viel Gent weer aan. Toen was het motief niet zozeer meer het uitbreiden van de invloedssfeer. Het ging er nu om het gereformeerde geloof te laten overleven en te verspreiden. Aanhangers van die gereformeerde, protestantse religie vochten toen tegen een graaf van Vlaanderen die ook koning van Spanje was geworden en een overtuigd en streng katholiek was. De periode van strijd om de macht tussen de twee religies wordt de Tachtigjarige Oorlog genoemd. Die duurde van 1568 tot 1648. In die periode wisselde de stad nogal eens van gezaghebber en dus van geloof. De troepen van het protestantse Gent bezetten Hulst voor de laatste keer in de jaren tussen 1578 en 1583.

In deze periode was rond de stad een cirkelvormige aarden wal met daarvoor een natte gracht aangelegd. Op de uitvalswegen en over de haven waren in totaal vier stenen afsluitbare poorten gebouwd. Van de machtige poort over de haven is nu de ruïne nog te bewonderen. Op de wal werden houten palissaden geplaatst en op strategische punten waren aan de buitenzijde van de wal bolwerken en (stenen) bastions opgericht. Al deze inspanningen konden echter niet verhinderen dat de stad regelmatig moest buigen voor haar vijanden.

Portret van Maximiliaan I door Albrecht Dürer, 1519

Door zijn huwelijk met Maria van Bourgondië in 1477 werd Maximiliaan na haar voortijdige dood in 1482 de feitelijke machthebber over de Nederlanden en regent voor zijn troongerechtigd vierjarig zoontje Filips. In 1486 werd hij gekozen tot Rooms-koning en 22 jaar later, in 1508, door paus Julius II tot keizer van het Heilige Roomse Rijk gekroond. Hij was echter de facto al keizer sinds 1493, het jaar waarin zijn vader overleed.

Nadat een sluimerend conflict met de stad Gent in 1488 oversloeg naar Brugge zetten de Brugse stedelingen hem op 5 februari 1488 gevangen. In hun strijd om autonomie die bekend staat als de tweede Vlaamse opstand. Op 16 mei werd hij onder voorwaarden vrijgelaten. Hij herriep de voorwaarden, echter eerst nadat zijn vader Frederik III met een rijksleger naar Brugge opmarcheerde.

Staatse oorlogen (1583-1645)

Het stokje van de protestantse zaak werd na 1583 overgenomen door de Staten-Generaal in Den Haag. Dat was een samenwerkingsverband van graafschappen en hertogdommen die zich onafhankelijk hadden verklaard van hun oorspronkelijke landsheer. De functie van die landsheren werd op dat moment uitgeoefend door de

Detail van schilderij van W. Cobergher, 1596. Begijnpoort de lucht in.

katholieke koning van Spanje. Troepen van de Staten-Generaal bezetten daarom in de jaren tussen 1591 en 1596 de stad Hulst en het omliggende platteland. Maar de overige oorlogsjaren, tot aan het jaar 1645, kon de stad succesvol verdedigd worden door de troepen van de

katholieke koning. In laatstgenoemd jaar echter werden stad en platteland opnieuw veroverd door de prins van Oranje in opdracht van de Staten-Generaal. Naar later zou blijken was dit een definitieve verovering en bezetting. In het jaar 1648 namelijk werd vrede gesloten tussen de twee religies en bleven stad en platteland in handen van de protestanten. In deze periode werden de bestaande verdedigingswerken opgenomen in de aanleg van een nieuwe aarden wal met natte gracht volgens het Oud-Nederlandse-stelsel. Dat betekent dat de bestaande bolwerken als bastion werden opgenomen in de omwalling, dat er aan weerszijden van de hoge wal lagere onderwallen werden aangelegd, dat er ravelijnen in de gracht kwamen te liggen en aan de buitenzijde van de gracht een glacis werd ingericht. Twee van de vier poorten, waaronder die over de haven, werden afgebroken en begraven. In de buurt van de voormalige haven werd een eindje verderop een nieuwe poort gebouwd in het noordelijke deel van de omwalling. In het buitengebied werden forten aangelegd langs versterkte verbindingsdijken die aansloten op de verdedigingswerken van de stad. Omdat ook de Spanjaarden een fortenlinie aanlegden langs de rand van het grondgebied dat zij nog in handen hadden, ontstond wat nu genoemd wordt de Staats-Spaanse Linies lopende van oost naar west dwars door Zeeuws-Vlaanderen. Om de stad en het omliggende platteland te veroveren moesten daarna duidelijk meer inspanningen worden geleverd. Er moest worden belegerd. De stad moest langdurig worden afgesloten van de omgeving terwijl ondertussen gepoogd werd over de gracht de wal te bereiken. Was dat eenmaal een feit dan kon de bevelvoerder van het garnizoen in de stad zich zonder gezichtsverlies overgeven. In het jaar 1645 had de prins van Oranje één maand nodig om dit voor elkaar te krijgen.

De militaire vondsten uit de vroege Nieuwe Tijd zijn veel talrijker en gemiddeld ook minder elitair dan de groep militaire vondsten uit de late middeleeuwen. Het merendeel laat zich goed tussen 1550 en 1650 dateren. Het lijkt aannemelijk dat deze vondsten de restanten zijn van de belegeringen van Hulst tussen 1591 en 1596 en de herovering door het Staatse leger in 1645.

Uit deze periode zijn in de haven van Hulst de fragmenten van 16 helmen van diverse types gevonden. Acht fragmenten komen van zeer eenvoudig vervaardigde (en dus goedkope) ijzeren hoeden van het type

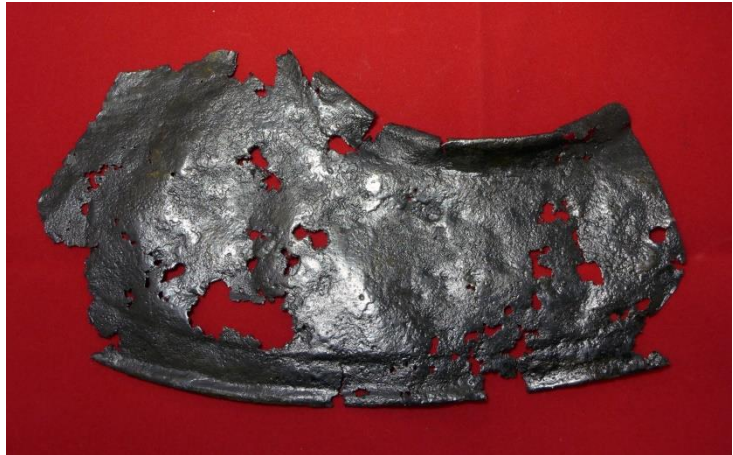
Rondassierhelm. Deze fragmenten van helmen zijn bijzonder omdat in vorstelijke en andere collecties meestal zeer rijk gedecoreerde helmen en harnassen bewaard zijn gebleven. Gewone helmen en harnassen, die het merendeel van de uitrusting van een leger uitmaken komen hier bijna niet voor. De typerende helmvorm uit de Tachtigjarige oorlog was de zogenoemde Morion, een helm met randen die voor en achter tot een punt uitlopen. Van dit type zijn in Hulst maar twee kleine fragmenten van een rand gevonden. Van de vorm die ijzeren hoed wordt genoemd hebben wij daarentegen twee grotere fragmenten. Deze helmvorm is de voorloper van de piekeniershelm, die in de eerste helft van de 17e eeuw in groten getale vanuit Holland naar Duitsland en Engeland is geëxporteerd. Daarnaast zijn ook delen van de zware en rijk gedecoreerde helm van een sappeur gevonden en een helm van

Rondassiershelm

een schutter (van het type Cabasset) evenals de gedecoreerde helm van een officier, die doorzeefd is met schoten.

Ook van diverse harnasdelen zijn vele stukken gevonden. Tentoongesteld zijn hier de rugplaat van een harnas en een dijplaat, een harnasdeel voor het bovenbeen dat een repenopbouw imiteert, met imitatie-klinknagels. Bovendien zijn minstens twee grote stukken van een of meerdere leren harnassen uit de jaren 1620-1650 gevonden. Daarnaast zijn vier halve halsbergen ofwel ringkragen in de haven gevonden. Deze delen van het harnas moesten de nek en keel van de drager beschermen en waren deels aan het pantser en deels aan de helm en soms aan beiden vastgemaakt. Maar niet alleen de mensen waren in deze periode van harnassen voorzien, twee objecten (cat. 40) zijn platen van het harnas van een of meerdere paarden. Het catalogus nummer 40 is een zogenaamde chamfron, deze beschermde het hoofd van het paard.

Halsberg of ringkraag

Ook zijn vijf gevesten ofwel handvatten van zwaarden en een kling van een Spaanse degen in de haven gevonden. In de tentoonstelling zijn de twee mooiste gevesten te zien. Bovendien zijn minstens 14 delen van zwaardriemen teruggevonden in de opgraving. Deze dateren voor het merendeel uit de tweede helft van de 16e eeuw en kunnen zo met de belegeringen door de Spanjaarden in verband worden gebracht.

De uit militaire collecties en vele afbeeldingen bekende bandeliers van soldaten waren vaak behangen met houten kruitmaatjes, waarin een afgemeten portie kruit voor één schot zat. Houten kruitmaatjes zijn praktischer dan kruitmaatjes van messing, omdat zij geen naden hebben, waardoor vocht kan binnendringen. Daarom was het verrassend dat in Hulst de fragmenten van minstens 14 messing kruitmaatjes zijn gevonden, meer dan waar ook in heel Europa. Blijkbaar is hier de voorkeur aan deze vorm gegeven, misschien omdat zij snel en makkelijk te vervaardigen waren. Ook hebben wij de vultuitjes en bodems van diverse grote kruitflessen gevonden. Deze zijn gebruikt om buskruit in grotere hoeveelheden te vervoeren en om de kruitmaatjes te vullen. Kleine kruitflessen zijn daarentegen gebruikt om kruit in de pan van het musket te doen, om het schot te lossen. Hiervoor was ander, fijner kruit nodig. Daarnaast is een fragment van een lontverberger gevonden. Deze cilinders zijn volgens het boek van de militaire raadgever van Maurits van Oranje, Johann von Wallhausen, vooral 's nachts gebruikt om de lonten van de musketten secuur en 'onzichtbaar' voor de vijand brandend te houden. Een vergelijkbaar voorwerp bevindt zich in het Nederlands Leger Museum, maar het exemplaar uit Hulst is ouder.

Lontverberger

Verder bewijs voor het gebruik van vuurwapens zijn 437 kogels van handvuurwapens, 116 kanonskogels, een fragment van een brandbom en een handgranaat.

Naast deze “reguliere” wapens, zijn ook meer geïmproviseerde wapens gevonden, zo als bijvoorbeeld twee krijgszeisen, die zeer praktisch zijn in een gevecht van infanterie tegen cavalerie om de paarden te verwonden. Tot de geïmproviseerde wapens behoort ook de kop van een hamer met restanten van de bevestiging aan een ketting en een doorn. Dit laat vermoeden dat het een soort ketting-Morgenster was. Een vergelijkbaar stuk bevindt zich in het museum van Dresden.

Kruitmaat

Bij de militaire vondsten uit de Nieuwe Tijd zijn vooral de hoeveelheden helmen en harnasdelen verrassend groot. In Hulst zijn meer harnasdelen en helmen gevonden dan op welke andere archeologische vindplaats van een beleg of veldslag uit deze periode in Europa. De vrij slechte kwaliteit van deze uitrusting duidt erop dat het hier voornamelijk om de restanten van de wapens van de Spaanse bezetters gaat, die na de slag in de haven zijn beland. Hiervoor pleit ook het feit dat – tenminste bij het laatste beleg - de verliezen van de Spaanse troepen beduidend groter waren dan die aan de Staatse kant. Normaal gesproken waren de soldaten binnen een vesting (hier dus de Spanjaarden) altijd beter beschermd dan de soldaten die de vesting belegerden (het Staatse leger). De ongewoon hoge verliezen van de Spanjaarden kunnen dus misschien samenhangen met hun slechte uitrusting.

Natuurlijk zijn er ook andere dingen naast de echte militaire vondsten aangetroffen: soldaten moeten ook eten en hebben dus ook kookpotten zoals de ijzeren grape of de geelkoperen ketel gebruikt. Grapen en ketels als deze zijn afgebeeld op schilderijen uit de Gouden Eeuw. Daarnaast is het grote aantal vingerhoeden bijzonder. Vingerhoeden worden vaker op slagvelden gevonden. Dit lijkt op het eerste gezicht verrassend, maar de soldaten moesten hun kleren zelf repareren en daarvoor zijn vingerhoeden gebruikt. Deze konden op een slagveld makkelijk verloren gaan en zijn moeilijk terug te vinden door de plundersaars die na afloop de slagvelden afliepen om nuttige dingen te verzamelen en te verkopen.

Versterking van een molensteenkraag

Zeer bijzondere vondsten zijn de twee draadversterkingen van molensteenkragen. Terwijl het kledingstuk molensteenkraag niet zo bijzonder op zichzelf is – veel schilderijen tonen ook gewone burgers uit de middenstand met

deze kledingstijl – zijn de vondsten van de draadversterkingen bijzonder belangrijk voor de reconstructie van dit onderdeel van de kleding uit deze periode. De vondsten zijn zo significant omdat men tot nu toe de kragen alleen met behulp van schriftelijke bronnen kon reconstrueren wat tot het idee heeft geleid dat deze kragen door een vrij massieve metalen constructie gesteund werden, die simpel onder de kraag gelegd werd. Hier is de ontdekking van de twee kragen uit Hulst met hun veel lichtere constructie, die bovendien in de kraag zelf verwerkt was, een belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van de kleding in Europa. De kragen zijn het beste met behulp van schilderijen te dateren.

De metaalvondsten die tijdens de archeologische begeleiding van het uitbaggeren van het havenbekken van Hulst “De Nieuwe Bierkaai” en op het stort van de vulling uit het havenbekken zijn gevonden, onderscheiden zich op internationaal niveau door de grote aantallen en exceptionele kwaliteit van de militaire vondsten. Hierbij is van bijzonder belang dat het om bodemvondsten gaat, en daarmee om vondsten die – afgezien van de schade door de tijd – in dezelfde conditie zijn als toen zij nog in gebruik waren. Dit is anders met helmen en harnassen die sinds de Gouden Eeuw in verzamelingen en musea bewaard gebleven zijn. Deze zijn vaak door reparaties en restauraties in latere eeuwen sterk veranderd, soms zijn zelfs niet bij elkaar horende delen samengevoegd. Een verdere overweging is dat in de bodemvondsten ook de minder ‘mooie’ exemplaren bewaard zijn, terwijl in verzamelingen vaak een keuze voor de mooi versierde stukken is gemaakt.

Het archeologisch onderzoek van slagvelden uit de middeleeuwen en de vroege Nieuwe Tijd staat nog in de kinderschoenen, op maar van weinig veldslagenlocaties uit deze periode zijn tot nu toe opgravingen verricht. Het Hulster vondstcomplex is een bijzondere buitenkans voor het onderzoek van belegeringen en veldslagen binnen Europa. Elders zijn namelijk maar zeer weinig vondsten op slagvelden gedaan.

Een voorbeeld is het beroemde slagveld van Lützen (1632) in de deelstaat Saksen-Anhalt in Duitsland. Dit slagveld uit de Dertigjarige Oorlog is vanwege zijn historische betekenis – met name de dood van de Zweedse koning Gustav Adolf – bijzonder intensief onderzocht. Toch zijn er maar 5500 vondsten geborgen. Naast ca. 2700 kogels en 50 fragmenten van bommen zijn heel veel kleine metalen delen van de kleding zoals knopen en gespen gevonden, en ook

Helm type “Cabasset”

munten, vingerhoeden en pijlgewichten. Maar in Lützen zijn geen helmen of harnasdelen gevonden, de belangrijkste militaire vondst van dit slagveld is een halve gietvorm voor musketkogels. Ook graven, ketels of andere grotere metaalvondsten zijn niet teruggevonden omdat het slagveld na afloop eerst is geplunderd en dan opgeruimd. Hierbij zijn alle grote stukken metaal voor het omsmelten weggehaald. Dit verduidelijkt het belang van de vondsten uit Hulst. Ook in Hulst lag het slagveld van het beleg voor de stad en is na afloop van de gevechten opgeruimd, met als gevolg dat de voorwerpen in de haven zijn beland. Zo is deze prachtige verzameling bewaard gebleven en geeft ons nu een inzicht in het leven van de soldaten uit die tijd.

De vele vondsten uit Hulst die anders alleen van afbeeldingen uit de periode bekend zijn en hier voor de eerste keer als echte archeologische vondst zijn aangetroffen, zijn bovendien bijzonder belangrijk voor toekomstige opgravingen in Hulst en elders. nu kunnen deze stukken worden herkend en dan neemt de kennis over deze tijd en over de gebruikte voorwerpen en daarmee over het leven van gewone mensen in deze tijd toe.

3. Casimir I van Nassau-Dietz sneuvelt bij Hulst

Casimir van Nassau (Arnhem, 31 januari of 10 februari 1612 – Hulst, 12 of 22 juli 1640) was graaf van Nassau-Dietz en stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe vanaf 1632 tot zijn dood. Van 1620 tot 1640 was hij ook nog landcommandeur van de Duitse Orde. Hij was opvolger van zijn vader, Ernst Casimir, die sneuvelde bij het Beleg van Roermond. Hendrik Casimir van Nassau die op 4 juli 1640 tijdens een tussendoorbeleg bij Hulst (Absdale) gewond raakte, overleed 8 dagen later op 12 juli op fort Sint Anna (Saeftinghe).

Fotoreproductie van Hendrik Casimir I van Nassau-Dietz, geschilderd in wapenrusting door Gerard van Honthorst (ca. 1630-1640).

Tijdens een van de moeizame en mislukte aanvallen op Hulst door het Staatse Leger onder het bevel van prins Frederik Hendrik van Oranje-Nassau in de laatste fase van de Tachtigjarige Oorlog, viel Hendrik Casimir 's nachts eene stercke ende welgetrencherde reduite [een van loopgraven voorzien klein fort] , Absdael aan.

Er volgde een hevig gevecht, waarin Hendrick van Nassau, statholder van Frieslandt, van des viants ruiters omsingelt sijnde, met een pistoel van achteren door de colder [beschermingsvest van leer] opwaerts in zijn ruggegraet gequetst worde, dat hij van 't peert ter aerden viel ende blef aldaer onder de dood leggen. Ende reeden van de viants ruijterije verscheiden maele over hem heenen, in de duisteren onbekend.

Ondanks de kogel in zijn rug en vertrappeld door paardenhoeven leefde hij nog en werd sachtekens nae St. Annafort gereden, waar hij na korte tijd stierf.

Bronvermelding schilderij: Nationaal Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn, inv. nr. A3630. Bronvermelding citaten: Bergsma, W. Enege gedenkwerdege geschiedenissen. Kroniek van de Friese militair Poppo van Burmania uit de Tachtigjarige Oorlog. Hilversum 2012, blz. 124-125.

Toen Hendrik Casimir in 1640 van zijn paard werd geschoten, droeg hij deze gele kolder, waarin aan de rugzijde het kogelgat nog duidelijk zichtbaar is.

Dit mouwloze, tot de knieën reikend leren beschermingsvest schampte wel zwaard- en degenslagen af, maar was beslist niet kogelwerend. Het dragen van een ijzeren borstharnas over de kolder bood wat meer veiligheid tegenover vuurwapens, maar beperkte wel de bewegingsvrijheid.

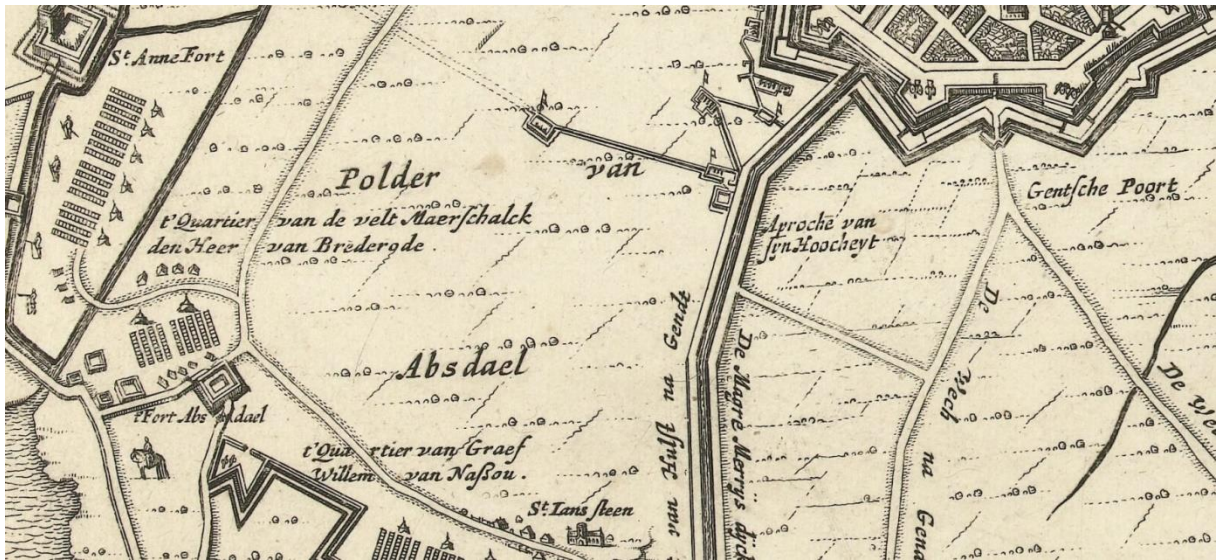
Tijdens de aanval op het kleine fort Absdale droeg Hendrik Casimir geen borstharnas over zijn kolder.

Bronvermelding: Rijksmuseum, collectie/NG-NM-1100

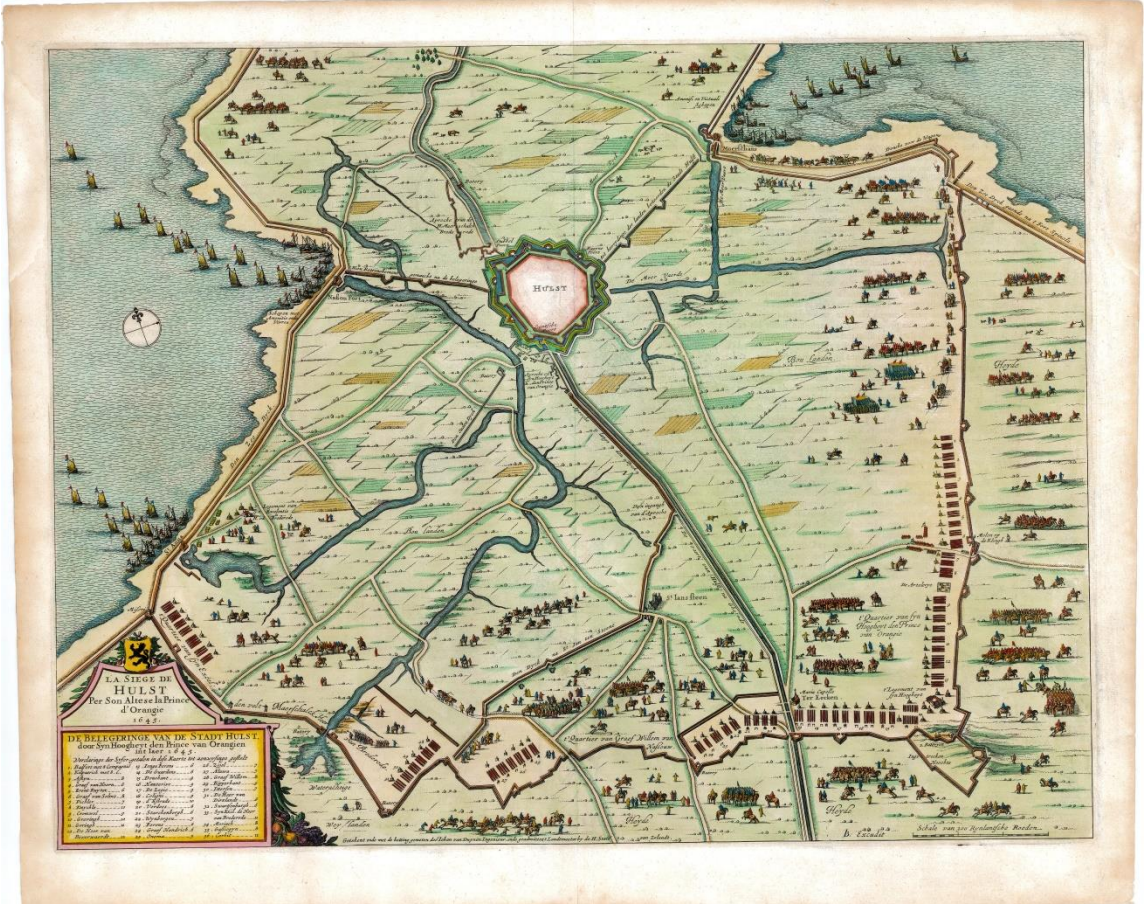
Wit linnen hemd, waarschijnlijk door Hendrik Casimir gedragen toen hij tijdens de aanval op de redoute [klein fort] Absdale door een pistoolkogel werd geraakt.

Bronvermelding: Rijksmuseum, collectie/NG-NM-1104

Detail van een schilderij van het beleg van Hulst door Frederik Hendrik in 1640 door Claes Janszoon Visscher. Links midden de locatie van Fort Absdael, waar de ongelukkige Hendrik Casimir van Nassau de fatale kogel in zijn rug kreeg. Bronvermelding Rijksmuseum, ; Collectie/RP-P-OB-81.576A.

4. De belegering van Hulst in 1645 volgens Blaeu

De belegering van de stad Hulst, door Syn Hoogheyt den Prince van Orangien int jaar 1645. Willem Janszoon Blaeu, uit Toneel der Steden, Amsterdam 1649

Wat zien we op de kaart?

Door de militaire inundaties is Hulst omgeven door water. Links het Hellegat: de schepen komen “ammonitie en victualiën” (munitie en levensmiddelen) brengen. Rechts het Saeftingher Gat, waar ook schepen aanleggen. Voorts de Linies van Communicatie: de Liniedijk naar Fort Moerschans aan de oostkant, aan de westkant een linie naar Fort Nassau. Twee vaarwegen zijn afgebeeld: in het noorden “de Oude Vaert nu droogh” die Hulst via Campen met de Honte verbond; in het zuiden “de Vaert van Hulst na Ghendt”. Het kamp van de opperbevelhebber der Staatse strijdkrachten bevindt zich ten oosten van de “Maria Capelle Ter Eecken” (Kappellebrug). Brederode bivakkeert in het zuidwesten op de kaart. De Staatse aanvallers hebben zelf voor rugdekking gezorgd: de kilometerslange circumvallatielinie beschermt hen tegen mogelijke Spaanse aanval in de rug. Dicht bij de stad zien we de approches (naderingsloopgraven): zo probeerde men zo dicht te naderen dat een loopbrug over de gracht gelegd kon worden, waarna een mineur een mijn in de wal aanbracht.

Is deze kaart een eerbetoon aan Frederik Hendrik?

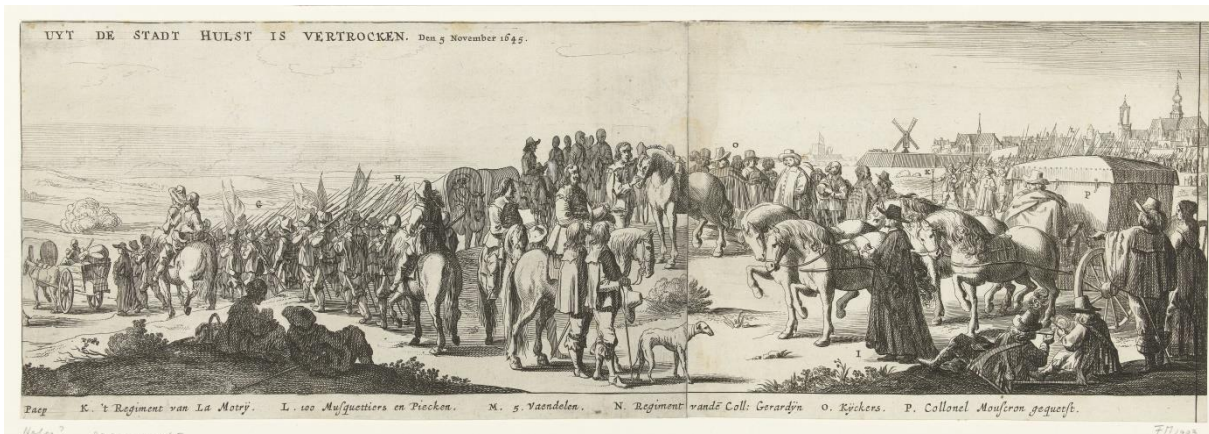
Op het moment van publiceren, 1649, is het beleg van Hulst al vier jaar voorbij. Inmiddels is Frederik Hendrik in 1647 gestorven. Hier lijkt een geïdealiseerd beleg weergegeven: kampementen, verdedigingswerken, posities der legers zijn overzichtelijk en ordelijk afgebeeld. Een vorm van eerbetoon aan de stedendwinger. Op de kaart in het museum (kopie op A0) is een hedendaagse kaart geprojecteerd.

De verovering van de stad Hulst op de Spanjaarden, 5 november 1645. Gezicht in het kamp van de belegerende troepen. Rechts enkele koetsen, in het midden een officier te paard bij een groepje soldaten met een boek. Links drinkende officieren te paard bij een tent waar de vaandel uithangt, hierbij ook een pissend paard. In de verte de stad Hulst. Hendrick de Meijer, Rijksmuseum.

5. Uittocht uit Hulst 1645

Cornelis Beuckelaar (* ca 1590 in Dordrecht) was tussen 1627 en 1665 dominee in de hervormde gemeente te Veere. Gedurende de veldtocht van Frederik Hendrik in Vlaanderen in 1645 maakte hij als veldpredikant de belegering van Hulst mee. Ter gelegenheid van de inname van de stad nam hij met een ambtgenoot de kerkdienst waar. Zijn kijk op de gebeurtenissen van de campagne beschrijft hij gedetailleerd in een aan Frederik Hendrik opgedragen overzichtswerkje *Schrick van Vlaenderen en Brabant*.

Schilderij uit 1646, toegeschreven aan Jan Martszen de Jonge, Afbeelding op wat wyse het Spaens Garnisoen uyt de stad Hulst is vertrocken. Den 5 November 1645. Rijksmuseum, collectie/RP-P-OB-81.556F

De militaire bezetting in Hulst was sterk en ruim voorzien van verdedigingsmiddelen en munitie:

Men heeft noch na de veroveringe van de Stad inst Magasijn gevonden vijf-en-seventigh duysent pont Bus-poeder, veertigh duysent Lonten, maer oock niet meer als vijf hondert pondt Musquet-kogels en dry tonnen Buschruyt. 't Garnisoen binnen Hulst is sterck gheweest ontrent derthien hondert mannen. Men oordeelt dat gheduerende de Belegheringhe die van Hulst wel ontrent seshondert soo dooden als gequetsten hebben gehad.

Er was dan ook een maand van hevige beschietingen nodig voordat de stad zich op 4 november 1645 overgaf:

De Stadt is seer gheschent (insonderheydt 't Klooster van de Recolletten) van 't schieten van 't Canon en van de Granaden. wordt gheseyt dat gheduerende dese Belegheringhe uyt het Quartier van sijn hoogheydt [Frederik Hendrik] boven de Granaden in grooten ghetale seven duysent acht hondert en vijfenveertigh Canon schoten met vierentwintigh Stucken en uyt het Quartier van de heer van Brederoode vijf duysent ses hondert en twee-en-vijftigh schoten met thien Stucken zijn ghedaen. Een Granaedt vallende in de Stadt heeft wech ghenomen een Burgher met sijn Vrouwe en vier kinderen.

Binnen het garnizoen bestond onenigheid over het tijdstip van de overgave van de stad:

Tegen dit Accoort heeft sich gestelt den Colonel Geraldings/ende daer tegen geprotesteert/seggende: Dat de noodt noch niet en hadde vereyscht een Stadt van sulcken importantie over te geven/ dat men den vyant noch eenighe daghen hadde kunnen teghenstaen; Maer d'andere hebben hem verweten/d'oorsake te zijn van 't

overgheven vande Stadt/alsoo hy sijn Post tegen den vyandt niet hadde konnen bewaren/ waardoor de Stadt in perijckel [gevaar] was gekomen om geinvadeert en overrompelt te worden

Naar goed gebruik vroeg en kreeg Jacques de Haynin, de Spaanse gouverneur van Hulst, de eer van een vrije aftocht voor zijn garnizoen:

De militaire is toeghestaen uyt te trecken met vlieghende Vaendelen/brandende lonte/koghels inde mondt/Musquetten op schouderen/en volle Bandeliers/ met twee metale Stucken/halve kartouwen/en grooten Mortier en Ammonitie van oorloghe daer toe noodigh om elck sijn schoten te doen/en met hare Meubelen en Bestialen te marcheren naer Antwerpen met een suffisant Convoy van Ruyteren en ghetal van Wagenen en Paerden om hare Bagagie/Siecken/Gequetsten/Artillerye en Goederen te voeren.

Een vrije aftocht van een garnizoen was een hele bezienswaardigheid.

De processie bestond uit verschillend uitgedoste lieden, karren, wagens, dieren en rijtuigen en mocht zich als bezienswaardigheid verheugen in een grote belangstelling. De kijklustigen uit de omgeving van Hulst zagen op 5 november 1645, daags na de overgave een bonte stoet van militairen met (een deel van) hun wapentuig, civiele ondersteuning, zieken en gewonden, voedselvoorraden - deels als levend vee - en een overvloed aan opgetaste bagage. Vanzelfsprekend stond ook een ruime vertegenwoordiging van het glorieuze leger van Frederik Hendrik in vol ornaat aangetreden om de optocht via de *Clingsche Heide* te zien verdwijnen naar Antwerpen.

Uit: Beuckelaer, Cornelius, Schrick van Vlaenderen, en Brabandt, Middelburg 1646

6. Franse oorlogen (1645-1795)

Hulst bleef onder het gezag van de Staten-Generaal tot het jaar 1795. In de tussentijd werd de sterkte van de verdedigingswerken een paar keer op de proef gesteld door de troepen van de Franse koning. Die zocht naar natuurlijke grenzen voor zijn koninkrijk en dacht daarbij, voor het noorden, aan Rijn en Schelde. In de jaren tussen 1747 en 1749 leidde dat streven tot een daadwerkelijke bezetting van de stad Hulst en het omliggende platteland en in 1795 zelfs tot inlijving bij Frankrijk. Dat betekende het einde van Hulst als vestingstad. De Fransen maakten zelfs een begin met het slopen van de verdedigingswerken. Dat werk konden ze echter niet afmaken. De Franse legers werden in het jaar 1815 definitief teruggedreven achter de oude grenzen en het jaar daarop werd de vesting overgedragen aan het nieuw opgerichte Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Delen van de vesting werden daarna openbaar verkocht.

De onderhandelingen over de overgave van de stad Hulst op 23 oktober 1794 verliepen heel anders dan die op 4 november 1645, omdat de omstandigheden erg verschilden.

Frederik Hendrik moest in 1645 een maand lang en ten koste van veel verliezen de zwaar versterkte stad 'berennen' en beschieten, terwijl de divisie van de legers van

de Franse Revolutie onder bevel van generaal Michaud in 1794 een nauwelijks verdedigbare stad met een uiterst zwakke militaire bezetting aantrof.

De slechts 29 jarige garnizoenscommandant Frederik Abraham Cassa waagde zich niet aan een hopeloze onderneming en ging meteen in op de eis tot overgave van de Franse onderhandelaar Merlin.

Uit de eis tot overgave van generaal Michaud bleek, dat de jonge garnizoenscommandant van Hulst, Frederik Abraham Cassa feitelijk geen keus had. Onomwonden werd gesteld, dat de Fransen heel goed wisten, dat de staat van verdediging en de sterkte van de bezetting uiterst zwak waren:

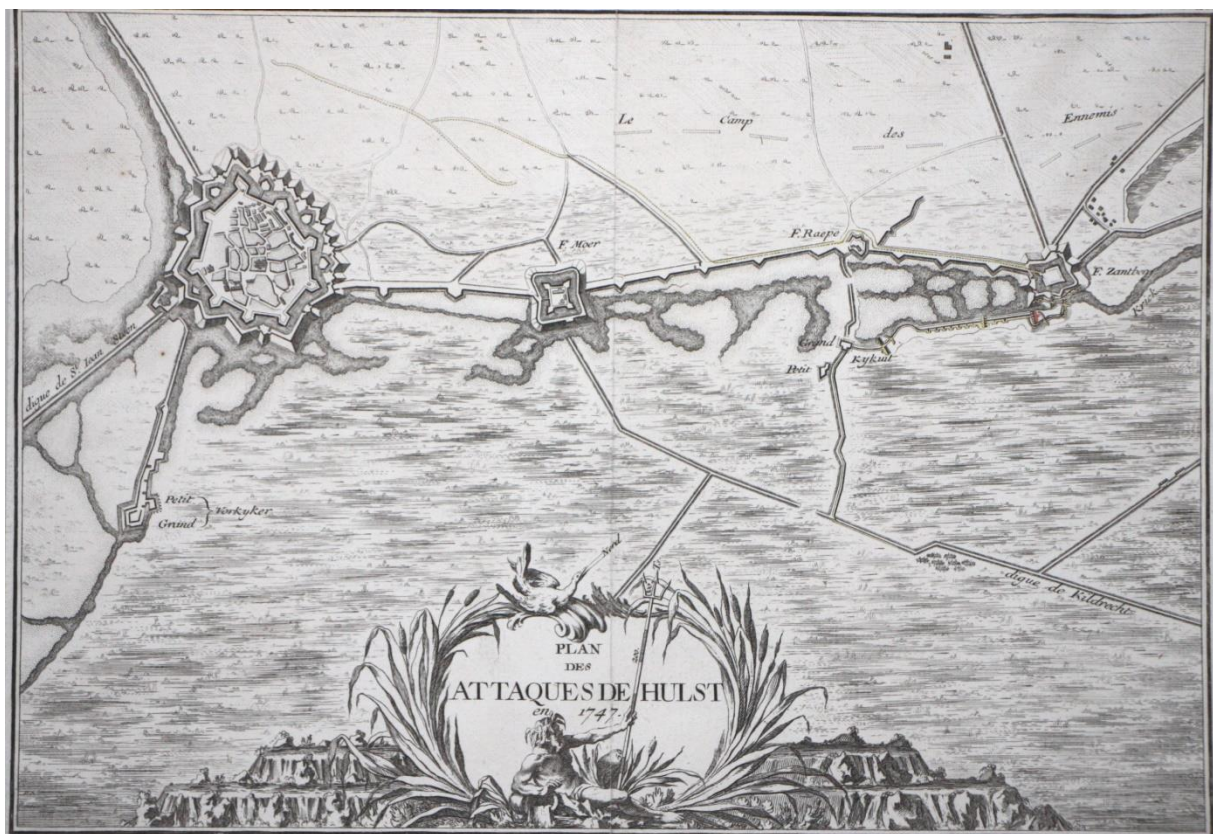
je vous previens que je connais votre moyen de Defense et la force exacte de votre guarnison

en dat de commandant zich daarom maar beter kon overgeven:

Je vous somme de remettre sur le champ aux troupes de la Republique Française la Ville que vous commandez.

Om de eis extra kracht bij te zetten hield hij luitenant Cassa verantwoordelijk voor de wraak van Fransen, waaraan geen enkele militair van het garnizoen van Hulst zou ontsnappen, als de capitulatie uitbleef:

Vous serez responsable de ceux qui vont fondre sur les les Infortunes Habitans de Hulst deja - Epuiser par la durée d'une Guerre ruineuse; si vous refusez d'obeir à ma sommation; et je ferai peser sur la Guarnison ma vengeance de la Republique, mes mesures sont si bien prises qu'aucun Militaire ne scauroit m'échapper.

Frans aanvalsplan van Hulst uit 1747

Generaal Michaud had zijn onderhandelaar Merlin blijkbaar strikte instructies meegegeven. Op het geijkte verzoek van een vrije aftocht van het garnizoen werd in

de capitulatievoorwaarden botweg geantwoord dat nog in de loop van dezelfde middag de stad Hulst met alle verdedigingswerken moest worden overgegeven:

Le commandant de la ville de Hulst remettra dans le courant de la Journée aux Troupes Françaises la ville de Hulst et toutes les postes.

Franse toestemming (*accordé*) was er alleen betreffende de praktische invulling van de capitulatie en verzoeken, die met een ontsnappingsclausule bij voorbaat onschadelijk werden gemaakt: toegestaan zolang de Franse belangen op geen enkele manier benadeeld worden:

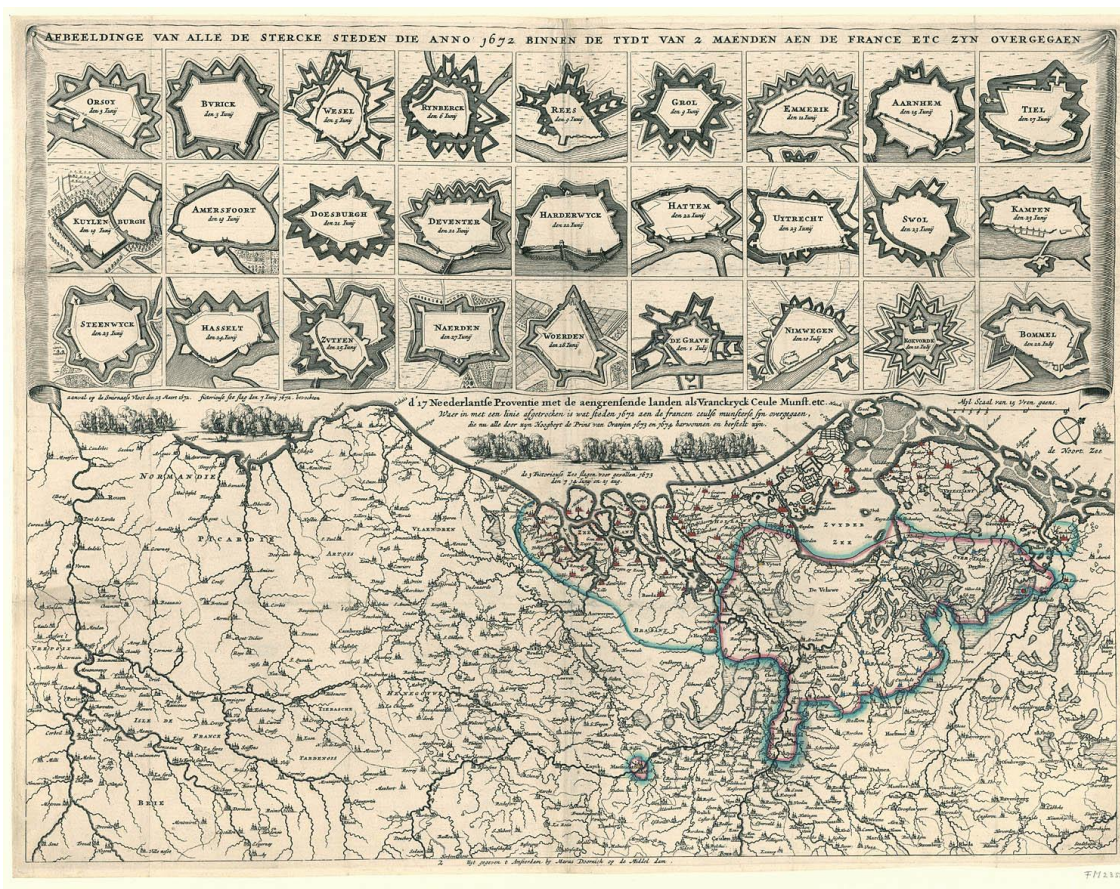
(...) ne nuisent en aucunes manieres aux Interets de la Republique Française.

De door de Fransen toegelaten onderhandelingsruimte was eigenlijk een *farçe*.

bronvermelding:

Gemeentearchief Hulst, stadarchief nr. 19, 23 oktober 1794.

In deze periode werden geen grote werken uitgevoerd aan de verdedigingswerken rond de stad. Wel werden twee van de drie poorten vernieuwd. In het buitengebied werden forten aangelegd die vooral bedoeld waren om de waterwegen richting de stad te beschermen en de bestaande linies te versterken. De verdedigingswerken bleken in deze jaren voor hun taak berekend. De inname door de Franse troepen in het jaar 1747 was namelijk het gevolg van een te snelle capitulatie door de toenmalige bevelhebber van het garnizoen. En de bezetting in 1794 en de daaropvolgende inlijving bij de Franse Republiek was meer het gevolg van politieke besluitvorming dan van een falend verdedigingssysteem.

Kaart met Nederlandse vestingsteden die in 1672 door de Fransen werden bezet. Rijksmuseum

7. De ontwikkeling van de vestingbouw

Vanaf Retranchement (vlakbij Sluis) in het westen tot Nieuw Namen in het oosten van Zeeuws-Vlaanderen kom je overal liniedijken, forten, vestingsteden en resten van dijkdoorstekingen tegen. Omdat een aantal forten en vestingsteden regelmatig van eigenaar verwisselde wordt heel dit stelsel aangeduid als de Staats-Spaanse linies. Nergens in Nederland tref je een dergelijk compleet vestinglandschap op die schaal uit de tijd van de Tachtigjarige Oorlog (1568 – 1648) aan als in Zeeuws-Vlaanderen. Dit was destijds de op de Spanjaarden veroverde bufferzone tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden waar de strijd zich afspeelde.

De opkomst van het protestantisme in de Nederlanden en de onverdraagzame manier waarop de Spaanse katholieke koning Filips II hiermee omging speelde een belangrijke rol bij het ontstaan van de vijandelijkheden. Uiteindelijk scheidden in 1588 zeven noordelijke gewesten zich af van Spanje en gingen zelfstandig verder onder de naam van de Republiek der Zeven Provinciën.

Vanuit de Zeeuws-Vlaamse vestingsteden werden de omliggende forten en linies bemand en van oorlogsmaterieel en voedselvoorraden voorzien.

Men maakte veelvuldig gebruik van water als verdedigingsmiddel en aanvalswapen. Op verschillende plaatsen in Zeeuws-Vlaanderen werden door soldaten van de Noordelijke Nederlanden dijken doorgestoken waardoor het zeewater het achterliggende gebied binnenstroomde. Door de werking van de getijden werden er geulen in het landschap uitgespoeld. Langs de geulen werden door de strijdende partijen forten en liniedijken aangelegd. Steden werden voorzien van aarden vestingwallen en bolwerken. De Spanjaarden wisten zich aanvankelijk geen raad met het gebruik van water als strijdmiddel. De hertog van Alva, de grote veldheer van Spanje, kwam in 1567 vol verve naar de Nederlanden om die opstandige Geuzen een lesje te leren. Enkele jaren later verliet hij gefrustreerd en gedesillusioneerd het Nederlandse strijdperk. Alva bleek niet opgewassen te zijn tegen de manier van vechten van de Nederlanders. Filips II had uit het falen van Alva lering getrokken en stuurde om die reden een militair ingenieur in de persoon van Alexander Farnese, hertog van Parma. Indien de Spaanse koning de hertog van Parma niet van zijn taken had afgehouden (door onder andere opdracht te geven tot operaties in Frankrijk en de komst van de Armada in 1588 met als doel een invasie in Engeland te doen) waren de Noordelijke Nederlanden vrijwel zeker weer onder Spaans bewind gekomen. Reeds voor het Twaalfjarig Bestand (1609 – 1621) werd op grote schaal begonnen met de aanleg van nieuwe vestingwerken. Verdediging vanaf de flank om dode schiethoeken te bestrijken, was het belangrijkste uitgangspunt. De ideeën met betrekking tot deze flankverdediging waren ontstaan in Italië. Italiaanse ingenieurs waren bestaande vestingen in ons land van vijfhoekige flankerende bastions komen voorzien. Niet in steen maar in aarde. Dit had als voordeel dat op de plaats van de weggegraven aarde grachten konden worden aangelegd. Vanwege de lage ligging van het terrein en de hoge grondwaterstand vulden de grachten zich in korte tijd met water.

Om de stad te kunnen verdedigen begonnen rond 1600 de Spanjaarden met de bouw van de vestingswallen, zoals deze er nu nog bij liggen. Beroemde ingenieurs als le Poivre, de Vinario, J. de Cock, de gebroeders Aisne en J. de Buck werkten de plannen uit. De vesting werd rijk voorzien van geschut, munitie en buskruit.

Voordat met de aanleg kon worden begonnen, moest een ontwerp met bijbehorend bestek worden gemaakt. Na goedkeuring werd het grondplan met behulp van palen in het terrein uitgezet, waarna het graven kon beginnen. Indien de bodem uit een slappe ondergrond bestond, zouden er later gemakkelijk verzakkingen in de wal kunnen optreden. Om dit te voorkomen werden er vakken uitgegraven waarin een

Approche met de kenmerkende zigzagvorm tijdens het beleg van Bredevoort in 1597

laag wilgenhout van anderhalve voet dik in kruisverband werd gelegd. Om verzakking van de taluds te voorkomen werden ze verstevigd met kleizoden en staken. Op de hoofdwal werden olmen of iepen geplant. Om een vesting te veroveren werden er verschillende manieren toegepast; bresschieten (een gat in de verdedigingswerken schieten) gevolgd door een bestorming over de gracht waarbij samengebonden takkenbossen in het water werden

geworpen of approcheren, gevolgd door sapperen en mineren. Op ruime afstand van de belegerde vesting werden loopgraven in zigzagvorm gegraven

(approches) die tot vlakbij het water van de gracht liepen. Over de gracht werd een 'galderij', een tunnel van hout en aarde gebouwd. Aan de overzijde van de gracht werden mijnkamers in de wal uitgegraven die met behulp van buskruit tot ontploffing werden gebracht. Via de ontstane bres konden de soldaten de vesting binnentrekken.

Gedurende de Tijd van de Tachtigjarige Oorlog veranderden de wapens nauwelijks. De kanonnen waren voorzien van een gladde loop en werden voorlangs geladen.

De uitvinding van de bajonet zorgde ervoor dat de piekeniers (soldaten gewapend met een ongeveer vijf meter lange houten stok voorzien van een scherpe punt) overbodig werden. De geweren werden niet meer met behulp

van brandende lonten afgevuurd maar met een vonk veroorzaakt door een vuursteen. Verder veranderde er op wapengebied vrij weinig. Het enige dat ingrijpend veranderde was de aanvalstechniek. Aanvankelijk waren de vestingen voorzien van kleine bolwerken en tussenliggende wallen. Vanuit de bolwerken kon vuur afgegeven worden om de wallen van binnenuit de vesting te kunnen verdedigen (het zogenaamde flankvuur). De aanvaller probeerde de wallen te doorbreken en op die manier de vesting in te nemen. Wiskundigen als Simon Stevin, Hendrick Ruse en Menno van Coehoorn hadden in de gaten dat je een vesting het beste tegenover de punt van een bolwerk kon aanvallen omdat je daar minder kanonnen op kon plaatsen. De reactie hierop was dat men begon met grotere bolwerken aan te leggen en kortere vestingwallen.

Veldslagen kwamen nauwelijks voor vanwege de logistieke problemen die dit met zich meebracht. Het belegeren en vervolgens innemen van strategisch gelegen vestingsteden had prioriteit.

Vestingsteden werden gekenmerkt door gebouwen die in andere steden niet voorkwamen. Bij de ingangspoorten stonden wachthuizen voor de veiligheid van burgers en garnizoenen. Midden in de vesting stond de hoofdwacht, het centrum van waaruit de verdediging werd geregeld. Verder bevonden zich binnen de omwalling kazernes, barakken, arsenalen, buskruitmagazijnen, turfmagazijnen en secreten. Helaas zijn deze bouwwerken in Hulst in de loop der eeuwen afgebroken. De wallen van Hulst zijn echter uniek in Nederland. Het is een van de fraaiste voorbeelden van Oud Nederlandse vestingbouwkunst.

Afbeelding van een soldaat uit hrt boek van Jacob de Gheyn, Wapenhandelingen van roers, musketten ende spiesen', 1607

Catalogus

Overzicht van de collectiestukken in de expositie

Gentse oorlogen

01. Fibula

Brons, steen, halfedelsteen; medio 15e eeuw.

Deze broche (ofwel fibula) uit de 15e eeuw is gebruikt om de mantel te sluiten. De mantel werd soms met een fibula bij elkaar gehouden ongeveer op de hoogte van het sleutelbeen, en soms zaten twee fibulae tegenover elkaar op de twee kanten van de mantel, die verbonden waren met een koord, zo dat de mantel op de schouders bleef liggen. De voorkant is versierd met stenen: in de hoeken zitten langwerpige halfedelstenen en op 9, 12, 3, 6 uur zit elk een vierkante steen. Deze zijn wit en versierd als dobbelstenen, met twee keer zes punten en een keer vijf. De fittingen van een van de vierkante stenen en een van de langwerpige halfedelstenen is leeg.

De versiering met dobbelstenen zou kunnen duiden op iemand met de naam Dobbelaer / Toppler of dergelijke.

02. Riemgesp

Messing; 1300-1450. Riemgespen als dit kleine exemplaar van messing in de vorm van een harp dateren tussen 1300-1450.

03. Beslag

Messing op vilt; ca. 14^e eeuw. Dit kleine sierbeslag in de vorm van een rozet is van messing en zit nog op het kledingstuk waarop het ooit is aangebracht: wat nu zo onooglijke lijkt is vilt en was ooit misschien een prachtige warme jas, versierd met blinkend gouden rozetjes. Normaal gesproken worden metalen beslagen uit de middeleeuwen en de vroege nieuwe tijd op leer zittend gevonden. Men ging er tot nu toe ervan uit dat zij alleen aan gordels zijn gebruikt. Het feit dat deze op vilt zittend is gevonden geeft aan dat ook andere onderdelen van de kleding van metalen sierbeslagen voorzien waren.

04. Riemtong

Messing en ander metaal (niet geïdentificeerd), 14e-15e eeuw. Fragment van een riemtong van messing uit de 14e-15e eeuw. Op de voorkant is een decoratie te zien met een vijfbladerige roos en een omlopend schriftband, waarvan maar restanten bewaard gebleven zijn. Deze kunnen worden gelezen: “[...] die n voer [...]”. De inscriptie is door het gebruikte schrifttype goed te vergelijken met andere uit de 14e en 15 eeuw.

05. Pincet

Brons of messing; 13^e eeuw. Dit pincet heeft een pen die zich opsplijt in twee tot een ruit gebogen stukken metaal, die precies op elkaar passen. Op de plek waar de pen zich opsplijt zit een ringetje. De achterkant van de pen, die het handvat vormt, is als oorlepel gevormd (om de oren schoon te maken). Op de voorkant is het pincet versierd met een zigzag patroon. Dit pincet dateert uit de 13e eeuw en behoort tot de oudste vondsten van de Hulster Bierkaai.

06. Helm van een ridder

IJzer; medio 15^e eeuw. Deel van een helmkap van een vizierhelm met de aanzet van het vizier. Van deze middeleeuwse helmvorm is dit naar ons weten het enig exemplaar ter wereld, hij is anders alleen van afbeeldingen op schilderijen uit de jaren rond 1435-1443 bekend.

07. Buikplaat van plaatpantser

IJzer; 1435-1460,. Buikplaat van een ijzeren plaatpantser van rond het midden van de 15e eeuw. Over deze buikplaat zat nog een tweede plaat, die het bovenlichaam beschermde. Het merendeel van de plaatpantser van deze vorm komen uit de meest prestigieuze werkplaats van deze tijd, de werkplaats van de familie Missaglia in Milaan. Van deze vorm pantser is er nog maar een exemplaar bewaard, zonder merkteken. Het is dus vervaardigd in een onbekende productieplaats en wordt nu bewaard in een privéverzameling in Frankrijk. Ons stuk heeft in tegenstelling tot al deze plaatpantser een holle ruimte op de borst als bijzondere bescherming voor de borst van de ridder. Zulke holle ruimtes zijn niet bekend van harnassen die in het veld gedragen werden maar wel van speciale harnassen, gebruikt bij riddertoernooien.

08. Harnashandschoen

IJzer; 1400-1450, uit de stort. Deel van een ijzeren wapenhandschoen uit de eerste helft van de 15e eeuw. Dit stuk bedekte de rug van de rechte hand. De handschoen is opgebouwd uit overlappende repen met klinknagels. Hij is bijna identiek aan de handschoen van S. Quirinus van Neuss op het [polyptiek](#) 'Het Lam Gods' (St. Bataafskathedraal, Gent) door de gebroeders van Eyck (rond 1432-1435). Zoals bij het

merendeel van de middeleeuwse uitrustingsstukken uit Hulst zijn ook voor dit deel geen exacte parallellen bekend, het is dus uniek. Het staat aan de overgang van de harnashandschoen uit vaste delen in de vorm van een zandloper tot eentje met repen, die over elkaar konden schuiven en dus beweegbaarder waren.

09. Sierbeslag met Soldaat

Tin; ca. 14^e eeuw. Dit is een tinnen sierbeslag voor een houten kastje. De doorbroken versiering heeft een langwerpige vorm en geeft twee naar links marcherende ridders of soldaten weer, waarvan van een enkel de benen bewaard zijn. De andere houdt zijn zeer kleine schild met de rechter hand voor de borst en zijn zwaard met de linker hand naar boven, over de schouder. De soldaten zijn elk in een omranding met puntige gevels geplaatst, die op een huis lijkt. Het beslag dateert van de 14^e tot de vroege 15e eeuw.

10. Ketel

Messing, ijzer; ca. 1475-1600..
Ketel van messing met een ijzeren rand. Ketels werden aan hun handvat boven het vuur gehangen. Het hengsel en de bodem ontbreken bij dit stuk. Aan de binnenkant restanten van een reparatie.

11. Lepel

Bronz of messing; rond 1500 tot vroege 16^e eeuw. Lepel van bronz of messing met een grote, eivormig lepelbak en een versiering van het handvat met een figuur van Maria Magdalena. Een vergelijkbare lepel met Maria Magdalena, die iets rijker versierd is, komt van de Wasserburg Göltz in Duitsland en een andere is in het Museum Boymans-van Beuningen in Rotterdam. Maar in beide gevallen is de figuur incorrect als heilige Barbara c. q. als evangelist Johannes geïnterpreteerd i.p.v. Maria Magdalena. De lepel dateert uit de vroege 16e eeuw.

12. Strijdbijl

IJzer; 1350-1500. Kling van een dunne ijzeren bijl, licht beschadigd. Hij heeft een merk (kruis?) en de vorm duidt erop dat het om een strijdbijl kan gaan, omdat een vergelijkbaar merk op een zwaard van Duitse makelij uit de 14^e-15e eeuw staat, dat nu in Rothenburg is.

Staatse oorlogen

13. Riemgesp

Messing; 1550-1650. Deze prachtige dubbel-ovale riemgesp van messing heeft een met bloemen versierde voorkant. Het oog is afgebroken. Hij is met een soortgelijk stuk samen gebruikt om de zwaardschede aan deze ogen op te hangen. Riemgespen als deze dateren uit 1550 tot 1650.

14. Riemtong

Tin; 16^e eeuw. Het uiteinde van deze riemtong ontbreekt. De decoratie op de voorkant toont een kantharos (een antieke drinkbeker in de vorm van een diepe schaal op voet), waaruit een rank met drie bloemen groeit. De riemtong dateert uit de 16e eeuw. Een vergelijkbare riemtong met een andere versiering is bekend uit 's-Hertogenbosch en eentje met een precies gelijke versiering is gevonden in Middelburg.

15. Knoop

Zilver; 1566-1800. Zilveren knoop met gegraveerde rozet versierd. Een identiek exemplaar is in Lent bij Nijmegen gevonden.

16. Haak van een zwaardgordel

Brons; 1530-1600. Twee haken van dezelfde soort: bij de een is de haak afgebroken, bij de ander het platte gedeelte. Bronzen haken zoals deze werden in de vroege nieuwe tijd vooral gebruikt voor het ophangen van de zwaardschede aan riemen.

17. Kledinghaak

Brons of messing; 16^e eeuw. Dubbele haken als deze zijn in de late Gotiek en de Renaissance gebruikt om de mantel te sluiten. Ons exemplaar is van brons en heeft op de voorkant een versiering met een inscriptie: "MARIA". Dit is een teken van devotie aan de Heilige Maria en niet de naam van de eigenaresse. Een identiek exemplaar is in Arnhem gevonden.

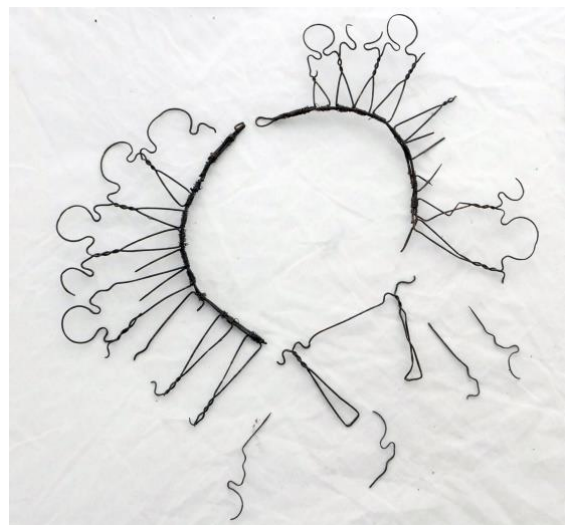
18. Versterking van een molensteenkraag

Koperlegering; 1625-1645. Deze versterking voor een kanten kraag is gemaakt van twee ringen van draad, een kleinere en een grotere, die met elkaar door lussen verbonden zijn. Aan de buitenste ring hangen aan de buitenkant ook kleine lussen in de vorm van een driebladig klaverblad. Het arrangement lijkt op een molensteenkraag die is afgebeeld op een portret van de Marchesa Brigida Spinola-Doria, dat in 1606 door Rubens is geschilderd. Omdat deze dame uit de Italiaanse adel komt, die toen in de mode de meest toonaangevende groep mensen was lijkt het waarschijnlijk dat onze kraag wat later dateert (1625-1645).

19. Versterking van een molensteenkraag

Koperlegering; 1625-1645. Ook deze kraagversterking bestaat uit koperdraad. Hij steunde een andere soort molensteenkraag, maar hoort in dezelfde periode thuis. De draden ondersteuning van molensteenkragen worden maar zeer zelden gevonden, omdat zij zeer fragiel zijn en het metaal alleen onder vochtige omstandigheden bewaard blijft. Deze goed bewaard gebleven exemplaren helpen bij de reconstructie van molensteenkragen die anders alleen van schilderijen bekend zijn. Op schilderijen is te zien dat vrouwen en mannen dezelfde soort kragen dragen.

20. Bandelier- en gordelsluiting

Brons of messing; 1525-1625. Deze sluitingen bestaan uit een ovale ring, met twee kleinere ringen aan de onderkant, waartussen een palmetvormige versiering zit. In deze ringen hangen twee gelijkvormige, die verschillend zijn vorm gegeven. Deze bandeliersluiting heeft hangers in de vorm van schedels zonder kaak.

21, 22. Zogenaamde bandelier- en gordelsluitingen

Dit zijn de bronzen ophangingen van verschillende zwaardgordels uit de 16e eeuw. Zij bestaan uit een ovale ring, met twee kleinere ringen aan de onderkant, waartussen een palmetvormige versiering zit. De bandeliersluitingen zijn hieraan ofwel direct of met een kettinkje opgehangen.

23. Helm

IJzer; 1575-1675. Zijkant van een helm (een zogenaamde rondassiershelm), met een deel van de nekbescherming nog bewaard. Aan de onderkant van de helmkap zitten klinknagels. De nekbescherming heeft op regelmatige afstanden ronde koppen van klinknagels en de rand is omgevouwen. De klinknagels hebben aan de binnenkant vierkante onderlegschilden. Het merendeel van de helmen uit Hulst lijkt op dit exemplaar, in die zin dat zij slecht en goedkoop gemaakt zijn. Zulke in bulk vervaardigde helmen zijn typerend voor de Spaanse troepen, die hun uitrusting van de koning kregen. De soldaten uit Midden-Europa hadden meestal betere wapens, harnassen en helmen omdat zij hun uitrusting zelf betaalden.

24. Helm

IJzer, rozetten van messing; ca. 1590-1625.

Twee delen van een zeer zware ijzeren helm voor een sappeur. Sappeurs waren genietroepen die tijdens belegeringen tunnels moesten graven om de vesting te ondermijnen of anders de belegeraars aan te vallen. Hun uitrusting was daarom vaak zo kogelvrij als het toen mogelijk was. De helm toont een (nu niet meer goed zichtbare) decoratie met rankenornamenten en de klinknagels zijn in de vorm van rozetten. Een sappeurshelm met dezelfde kenmerken wordt in het Nationaal Militair Museum bewaard.

25. Helm

IJzer, rozetten van messing; ca. 1620-1650.

Helm met wangklep en leerresten, en met klinknagels in koperlegering. Helmen van het type 'Cabasset' zo als deze waren vooral bij schutters geliefd. De hoge vorm van de kap helpt om slagen af te leiden, maar de helm was nog steeds vrij licht. Dit exemplaar is een van laatste exemplaren van dit type, dat vooral aan de eenvoudige wangklep herkenbaar is.

26. Helm van officier

IJzer met messing; 1630-1650. IJzeren vizierhelm met klinknagels en stervormig sierelement in messing. De helm heeft op de top een stervormig sierelement, waaraan een vederbos vastgezet kon worden. De plooi-structuur van de helmkap heeft de helm steviger gemaakt. Hij bood zo meer bescherming tegen klappen, maar overduidelijk niet tegen de kogels die hem hebben getroffen. De vorm van de helm lijkt op een zogenoemde 'Bourgondische stormhoed', maar de geplooiide structuur van de helmkap hoort bij de zogenoemde Zischägge-helmen uit de 17e eeuw. Deze gemengde ofwel gebastardeerde vormen waren bijzonder kostbare omdat zij individueel voor de drager gemaakt zijn, daarom zijn ook geen parallellen bekend. Helmen met op dezelfde manier geplooiide helmkap zijn vaker afgebeeld op schilderijen, bijvoorbeeld het zelfportret van de schilder Wallerant Vailland (rond 1645/1647), die na een opleiding in Antwerpen in Parijs en Amsterdam werkte. Hier schildert hij zichzelf met een helm met geplooiide helmkap en veerbos van pauwenveren. Hij draagt bovendien de oranje sjerp van een officier, dus zou ook de helm uit Hulst met zijn geplooiide helmkap en veerboshouder een officiershelm kunnen zijn. De beste vergelijking voor deze helm is een ander uit dezelfde periode, die in het Metropolitan Museum in New York.

27. Halsberg

IJzer; 1550-1650. Helft van een ijzeren ringkraag ofwel halsberg, die het gat tussen het harnas en de helm dichtte.

28. Rugplaat van harnas

IJzer; rond 1620. IJzeren rugplaat van een harnas van rond 1620, met klinknagels van koperlegering. Zulke harnassen zijn vooral door infanteristen en dragonders gedragen.

29. Dijplaat

IJzer, 1600-1650. Harnasdeel voor het bovenbeen (dijbeenplaat), dat een repenopbouw imiteert, met imitatieklinknagels (drie per reep en zeven in een bloem-patroon op de onderste reep). Daarom dateert deze plaat tussen 1600 en 1650.

30. Handvat van een zwaard

IJzer, brons; 1560-1625. Dit is het gevest (handvat) van een Schiavona (een Italiaans type zwaard) of een rapier (een dun zwaard), of degen gemaakt van ijzer (kling) en brons (gevest). De buitenkant van het gevest is met plantachtige motieven versierd. De decoratie is vergelijkbaar met een Duitse velddegen van 1575-1600 die in het museum van Rothenburg is, maar de vorm van de paar-elementen is typerend voor Venetiaanse zwaarden, Schiavonas genoemd. Wapens als deze tonen aan dat

de kling en het handvat van het zwaard door verschillende ambachtslieden vervaardigd zijn en pas later samengevoegd zijn. Soms komen de delen zelfs uit verschillende landen, zo als bij dit stuk waarschijnlijk is.

31. Handvat van een zwaard

IJzer; medio 16e-begin 17e eeuw. Dit is het gevest (handvat) van een cavaleriezwaard (zogenoemde houwdegen) uit de periode tussen ca. 1550 en het begin van de 17e eeuw. De breedte van de kling kan worden afgeleid uit de tussenruimte aan de onderkant van het gevest.

32. Messchede

Hout, metaal; ca. 16^e eeuw. Grote, met ijzer versierde messchede van hout met ingegraveerd decor: op de voorkant bloemen, vogeltjes en kronen, langs de zijkanten geometrische patronen. Het stuk dateert uit de 16e eeuw. Vergelijkbare, maar meestal duidelijk kortere scheden zijn gebruikt voor kortjan (messen van zeelieden).

33. Handvat mes in een schede

Hout, tin en restanten van ijzer; ca. 1550-1600.

Handvat van een zogenoemde kortjanmes, nog in de schede. Van de kling zijn maar enkele roestsporen in de schede en het handvat bewaard

gebleven. Het handvat kent parallellen uit dezelfde periode als de schede, tussen rond 1550 tot rond 1600.

34. Strijdzeis

IJzer; (16^e tot) 17^e eeuw. IJzeren blad van een zeis, smal maar lang en met restanten van de tang, die in het handvat zat. Dit voorwerp dateert van de 16e tot de 17e eeuw. Deze zeis is een strijdzeis omdat de tang recht in plaats van in een hoek van 90° op de snijkant is gezet. Dit wapen kan vanwege zijn geïmproviseerde vorm niet goed gedateerd worden, maar is waarschijnlijk gebruikt in de tachtigjarige oorlog. Strijdzeisen zijn bijvoorbeeld gebruikt om bij paarden van aanvallende ruiters de pezen in de voeten te doorsnijden. De paarden vallen dan hulpeloos omver.

35. Kruitmaat

Messing; 1550-1700. Dit voorwerp is een niet helemaal complete kruitmaat, gemaakt van messingblik. Kruitmaten zijn gebruikt om voor een enkele schot afgemeten porties kruit te bewaren, zo dat ze bij de hand waren als men wilde schieten. In deze tijd werden de geweren nog van voren geladen, met eerst een afgemeten portie kruit en dan de kogel. Houten kruitmaten waren gebruikelijker dan metalen kruitmaten, omdat zij beter afsluiten en kruit snel te vochtig wordt om het af te vuren. Metalen kruitmaten waren vanaf 1550 tot in de 17e eeuw gebruikelijk.

36. Kruithoorn

Messing; ca. 17^e eeuw. Brons of messing; ca. 1620-1700. Tuit en bodem van twee verschillende kruithoorns, waar buskruit in bewaard kon worden.

37. Kruithoorns

Brons of messing; ca. 1620-1700. Brons of messing; ca. 1600-1650, uit de stort.

Dit zijn de tuit en de bottleneck van twee kruithoorns, die zijn gebruikt voor het bijzonder fijne kruit dat op de pan van het musket voor het ontsteken van de lading is gebruikt. Deze kruithoorns zijn veel kleiner dan de kruithoorns voor het gewone kruit en dateren uit de 17e eeuw.

38. Lontverberger

Messing; ca. 17^e eeuw. Deze geperforeerde cilinder van messing- of bronsplaat is een lontverberger. Hierin kon de smeulende lont worden bewaard tijdens de slag, zo dat zij niet door het licht opviel, maar nog wel lucht kon krijgen. De lont was nodig om musketten af te vuren. Het Nationaal Militair Museum te Soest toont een lontverberger met een taps toelopende spits (inv.nr. 126859) uit de tweede helft van de 18e eeuw, ons stuk dateert waarschijnlijk uit een periode tussen het einde van de 16e en de 17e eeuw.

39. Handgranaat

IJzer; 17^e eeuw. Deze holle kogel met lip is een 17de - eeuwse handgranaat. Zij werd oorspronkelijk met kruit gevuld.

40. Chamfron

IJzer; ca. 16e-17e eeuw. Dit voorwerp is een fragment van een bescherming voor het hoofd van een paard (engl. chamfron, Duits Rosstirn). Deze delen werden met klinknagels op leer vastgezet en beschermden het dier tegen kogels en slagen in de strijd.

41. Harnasdeel voor een paard(?)

IJzer met messing sier; ca. 1500-1700. Harnasdeel, sterk gedeformeerd, misschien fragment van een bescherming voor het hoofd of nek van een paard, met rozetten.

42. Roskam

IJzer; ca. 16e-17e eeuw (?). Dit ijzeren voorwerp is een roskam met meerdere ijzeren kamlijsten. Roskammen als deze dateren waarschijnlijk in de 16e en 17e eeuw.

43. Grape

IJzer, messing-reparatie; ca. 1600-1800.

Bijna complete grape (kookpot) met drie poten en bolle bodem. Deze potten konden in het open vuur en in een open haard gebruikt worden.

44. Kopie van een rekenpenning van de beroemde meester graveur Hans Krauwinckel II. uit Nurenberg

Brons of messing; na 1601. Deze op een munt lijkende penning is een rekenpenning. Rekenpenningen zijn rekenhulpen die samen met een rekenbord gebruikt zijn om gecompliceerdere berekeningen te maken of als speelstenen. Rekenpenningen kunnen verschillende afbeeldingen en/of teksten op de voor- en achterkant hebben. Bij sommige exemplaren is nog vaag een wapen herkenbaar. Bij anderen omlopend schrift.

Op de voorkant staat: JVDITH... H . K . Voorstelling: Judith met een zwaard in de rechter hand en het hoofd van Holofernes in de linker hand. Zij is bezig het hoofd in de mand te leggen, die door de dienaar wordt vastgehouden. Op de achterkant staat: LUCRETIA.LUX.ROMANA. H.K.1601. Voorstelling: Lucretia, staand tussen een antiekachtig gebouw en een bed, de dolk aan haar borst leggend.

De penning heeft als jaar 1601, maar omdat dit een kopie van een rekenpenning van de beroemde meester graveur Hans Krauwinckel II. uit Nurenberg is, moet hij van later dateren, waarschijnlijk in de vroege 17^e eeuw.

45. Lakenlood

lood; 16e-17e eeuw..

Meer of min rond plat warenzegel, met inscriptie „HUL[...]“ en een gekroonde leeuw naar rechts. Accijnsloodje uit Hulst.

46. Muntgewicht

Brons of messing; 15e-17e eeuw. Vierkant muntgewicht van brons. Op de voorkant de letter "E", op de achterkant: een hand in een parelkrans tussen letters "I M" (het wapen van Antwerpen), omgeven door minstens vier kruisbloemen. Diverse vergelijkbare vondsten tonen aan, dat Antwerpse muntgewichten ook veelvuldig in Nederland gevonden worden.

47. Kapmes

IJzer; onbekende datering. IJzeren kapmes met halvemaanvormig lemmet en afgebroken spits. Het lemmet heeft aan de tegenoverliggende kant van het snijvlak een duidelijke vervorming. De tang, die in het houten handvat zat, is nog aanwezig. Deze messen zijn ook vaak als geïmproviseerde wapens gebruikt.

48. Kruitmaatje

Brons of messing; 1550-1700. Dit voorwerp is een complete kruitmaat met deksel. Het is waarschijnlijk het best bewaard gebleven exemplaar metalen kruitmaatje dat in Europa bekend is.

49. Vingerhoeden

Vingerhoeden zijn ook door soldaten gebruikt en komen op slagvelden uit de 16e en 17e eeuw vaak voor. Dit komt waarschijnlijk omdat soldaten meestal zelf hun kleren moesten vermaken.

50. Zwaardschede

Leer; 15^e eeuw (1435-1475?).

Fragment van een eenvoudige zwaardschede van leer met erop het restant van een schede voor een dolkmes. Dubbele schedes voor een lang en een kort zwaard waren in de late middeleeuwen vrij gebruikelijk. Een zeer goed vergelijkbare schede voor een dolk en een zwaard van dezelfde type is in 1435 voor de keizer Sigismund I van Luxemburg (1411-1437) gemaakt.

51, 52. Harnashandschoenen

Twee verschillende harnashandschoenen. Zij dateren uit de late Renaissance, tussen 1550-1590. Handschoenen als deze zijn in de gevechten in het laatste decennium van de 16e eeuw gebruikt.

53. Kanon

Dit kanon is bijzonder omdat hier nog de kogel in de loop zit. Omdat de kogel te groot voor de loop was is deze geëxplodeerd en is er een stuk van de achterkant met de ontsteker afgesprongen. Dit soort incidenten zijn niet zeldzaam. Zeker bij gietijzeren kanonnen kwam het regelmatig voor dat ze bezweken. Het is waarschijnlijk dat de bedieningsmenschappen dit niet hebben overleefd. Het kanon is mogelijk een achterlader, vandaar dat het mogelijk was om per abuis een te grote kogel te gebruiken. De vorm van de dolfin geeft aan dat het in een periode tussen 1625 en 1675 gemaakt is. Omdat dit schot geen saluut kan zijn geweest (die worden zonder kogel afgevuurd) is het waarschijnlijk dat dit tijdens het beleg van Hulst door het Staatse leger is gebeurd.

Fransen oorlogen

54, 55. Pistolen

Over deze twee pistolen uit de vaste collectie van Museum Hulst is nog weinig bekend, behalve dat ze uit de Franse tijd dateren. Zijn het duelleerpistolen, werden ze in de strijd gebruikt?

56. Jaarrekening 1478-1479:

Pagina uit de jaarrekening van het stadsbestuur met daarin uitgaven voor de aanleg van verdedigingswerken.

(Stadsarchief Hulst nr. 104)

65

Lander Guntzgron van Papazarum
ghelede, and Collobert

by affirmant in
mijn (van) hant
in veld van
indem (van) de
kly

Item betaelt sommelis blauekaren met
guntzgron van my vooten blaueken
te zaggen van velden hant vooten
guntzgron of somt od de my. myss

Item betaelt vanden veld met guntzgron
vooten van de vooten blaueken te
zaggen van hant van hant od de
guntzgron of somt od de g. vss guntz

Item betaelt sommelis dierman van voren
hant vanden veld te veld voren an
gunt te doem aut an Collobert and
de voren veld te dierman also dat te
bestede veld om vss

Item betaelt vanden veld voren te voren
voren also bestede veld somt myss guntz

Item betaelt vanden veld voren van guntzgron
die guntzgron voren guntzgron
guntzgron voren om te guntzgron
voren te voren dat veld die hant
also al voren om vanden Collobert
voren te maken an voren voren guntzgron
voren die veld voren te voren voren an
guntzgron voren te voren voren te zaggen
od veld dat met guntzgron guntzgron somt vss

Item betaelt vanden veld voren van guntzgron
van my voren blaueken te zaggen dat te
voren voren voren om de voren
voren te maken om voren voren guntzgron
somt de my voren myss guntz

guntzgron voren of guntzgron

Transcriptie van nr. 56

Ander huutgheven van reparacien
ghedaen an de bollewerken:

Item betaelt Cornelis Blanckaert met
zinen veynoot van 400 voeten plancken
te zaghene, van elken honder voeten
12 denari groten, comt over de 400 4 schellingen

Item Phelips van den Winkele met zinen
veynoet van 1.000 voeten plancken te
zaghene ten hove ten heede, over elc
hondert 14 denari groten, comt over de 1.000 11 schellingen 8 denari

Item betaelt Cornelis Dierman van eenen
hende van der vesten te verdelvene ende
huut te doene an 't bollewerc ende
de voornoemde veste te diepene also dat
besteedt was, om 20 schellingen

Item betaelt van den zelve werke te verne-
derene, als't besteedt was comt 3 schellingen 6 denari

Item betaelt Pieter Bruunbaert van 12 daghen
die hij met zinen knape ghewrocht
heeft in't bosch omme 't hout te reedene
ende te cortene dat up den dijc light
al bereet omme d'ander bollewerc
mede te makene ende oec als 't selve hout
binnen der stede was te cantene ende te
ghereedene omme te werkene ende te zaghene,
over elken dach met zinen knape 12 denari comt 12 schellingen

Item betaelt Phelips van Winkelen ende zinen veynoot
van 300 voet plancken te zaghene die ten
broeders ghevoert waren omme de brugghe
weder te makene, over elc hondert 15 denari,
comt de 300 voeten 3 schellingen 9 denari

17^e somme: 2 ponden 14 schellingen 11 denari.

57. Aanbesteding graven veste 1590

Laatste pagina van de aanbesteding voor het graven van een dubbele veste tussen de Gentsepoort (toen Hospitaelpoorte) en de (nu verdwenen) Asschepoort met de handtekening van de toenmalige secretaris Pieter Ranst, 1590 (Stadsarchief Hulst nr. 518a)

De moeste delinghe laest alhoerz manne Jay Janst
 van den wande voor veylde de wede Borghe Jay hem
 De dertigste delinghe laest alhoerz. Guelst zal de
 manne laest d'ande ringhe buet twee wede g'falt
 laestende boug de waandelinghe buet g'and boug. Manne
 antgintid manne van moeste de voor veylde de
 wede Borghe Janst de Poesman.
 bij h

De veertigste delinghe laest alhoerz manne
 poste de bastart voor veylde de wede Borghe
 Jay Janst
 bij h

De vijfde delinghe laest alhoerz manne poste
 de wede Borghe Janst de Poesman
 De seftigste delinghe laest alhoerz manne poste
 vande dike liggende voor hospitaelpoorte laest
 acht wede veylde bij manne manne g'and
 veylde voor ijth de wede.
 bij h

Mede beset te veylde van mij Gueu de
 Gouuerneur Gouuerneur, wette van Burgum. Gouuerneur
 De veylde de pde van Guelst op St Janspoort
 d'and de veylde Gueu de Gouuerneur
 veylde de veylde van Gouuerneur

P. Ranst
 1590

Transcriptie van nr. 57

De twaelfste deelinghe lanck alsvoren nemer Jan Janssen
van Dendermonde voor 27 schellingen groten de roede, borghe Jan Heiman
13 ponden 10 schellingen

De derthienste delinghe lanck alsvoren, hieraf zal den
nemer laeten d'aude cinghele breet twee roeden en half
laetende voren de wandelinghe breet zeven voeten, nemer
Antheunis Coene van Moerbeke voor 34 schellingen groten de
roede, borghe Laureijs de Sweemere
17 ponden groten

De veerthienste deelinghe lanck alsvoren, nemer
Stoffel de Bastart voor 33 schellingen groten de roede, borghe
Jan Huijssen 15 ponden groten

De 15^e lanc alsvoren, nemer Stoffel Bastart 33 schellingen de roe
comt 16 ponden 10 schellingen

De sesthienste deelinghe commende tot aen den theen
van den dijcke liggheende voor d'Hospitaelpoorte (*nu: Gentsepoort*) lanck
acht roeden uysterlick ten bevinde, nemer Lucas
Valcke voor 2 ponden groten de roede comt 16 ponden groten

Aldus besteet ter presentie van mijn heere den
gouverneur Scribani, metgaders van burgmeestre, scepenen
ende ontfanghers der stede van Hulst op St. Jacobs
dach den 25en july 1500 tneghentich, mij ooc
present als clercq van scepenen

P(ieter) Ranst
1590.

(onder aan de pagina:)

Somma totalis deser bestedinghe bedraecht 210 ponden 15 schellingen .

Opmerkingen:

- *het graafwerk werd aanbesteed in stukken met een lengte van 10 roeden ofwel 35 meter;*
- *1 pond was toen 6 gulden waard;*
- *1 voet is 30 cm.*

58. Verordening op de inkwartiering 1595:

Verordening (ordonnatie) op de inkwartiering van de soldaten bij de burgers thuis.
(Stadsarchief Hulst nr. 529u)

Lijst

De verordening van de Leden van de
Van het rijt Overst & betacyn der
Van 3 Leden van den fonteynen

De Leden van de Capⁿ sal se vernieuwen
mit in Camer & Leden & Leden
bedden

De Leden van de Cornette van der
Van Huren & Sergeant van voetoverst
der oud in randa & van bedden

De 3 Aen Soldaten sal se verdelde vser te vorder
mit in bedden & vser off 300 t in
randa

Offse te vorder te van den
tot hiden van Magistraat
sal betacet worden ter onacht
tot voren daga vser signifier

De 3 Aen van de Leden van
30 t in 30 t in 30 t in
vorder

De Cornette van der
30 t in 30 t in 30 t in
vorder

De Leden van der
30 t in 30 t in 30 t in
vorder

De Cornette van der
30 t in 30 t in 30 t in
vorder

De 3 Aen van der
30 t in 30 t in 30 t in
vorder

Transcripte van nr. 58

Copie

Ordre dienende op de logerynghe
van het krijgsvolc ende betalynghe
van de logyslieden in den frontiersteden:

Een ritmeester ofte capitein sal hem genuegen
met één camer ende cueken ende twee
beddens.

Een lieutenant, cornette, vendrich, corporael
van de ruterije ende sergeant van voetvolck
elc met één camer ende één bedde.

Ende twee soldaten 't zij te peerde ofte te voete
t'samen met één bedde ende vier off zes in één
camer.

Ofte in plaetse van dien,
tot kuere van de magistraet
zal betaelt worden, ter maendt
tot 32 daghen, voor logysghelt:

Also aen yder ritmeester voor
hem, zijn jongen ende haer beyden
peerden 6 pond 16 schellingen

Die cornette insghelijcx voor hem
ende zijn jonghen met die twee
peerden 5 pond 16 schellingen

Die lieutenant mede voor hem ende
zijn jongen ende die twee peerden
4 pond 16 schellingen

Die corporael van de ruyteren
2 pond

Ende den anderen officieren ende
gemeyn ruyteren 36 schellingen

59. Aantekening geslachte koebeesten 1645:

Aantekening met de namen van de eigenaren van de tijdens de belegering geslachte koeien, 1645.

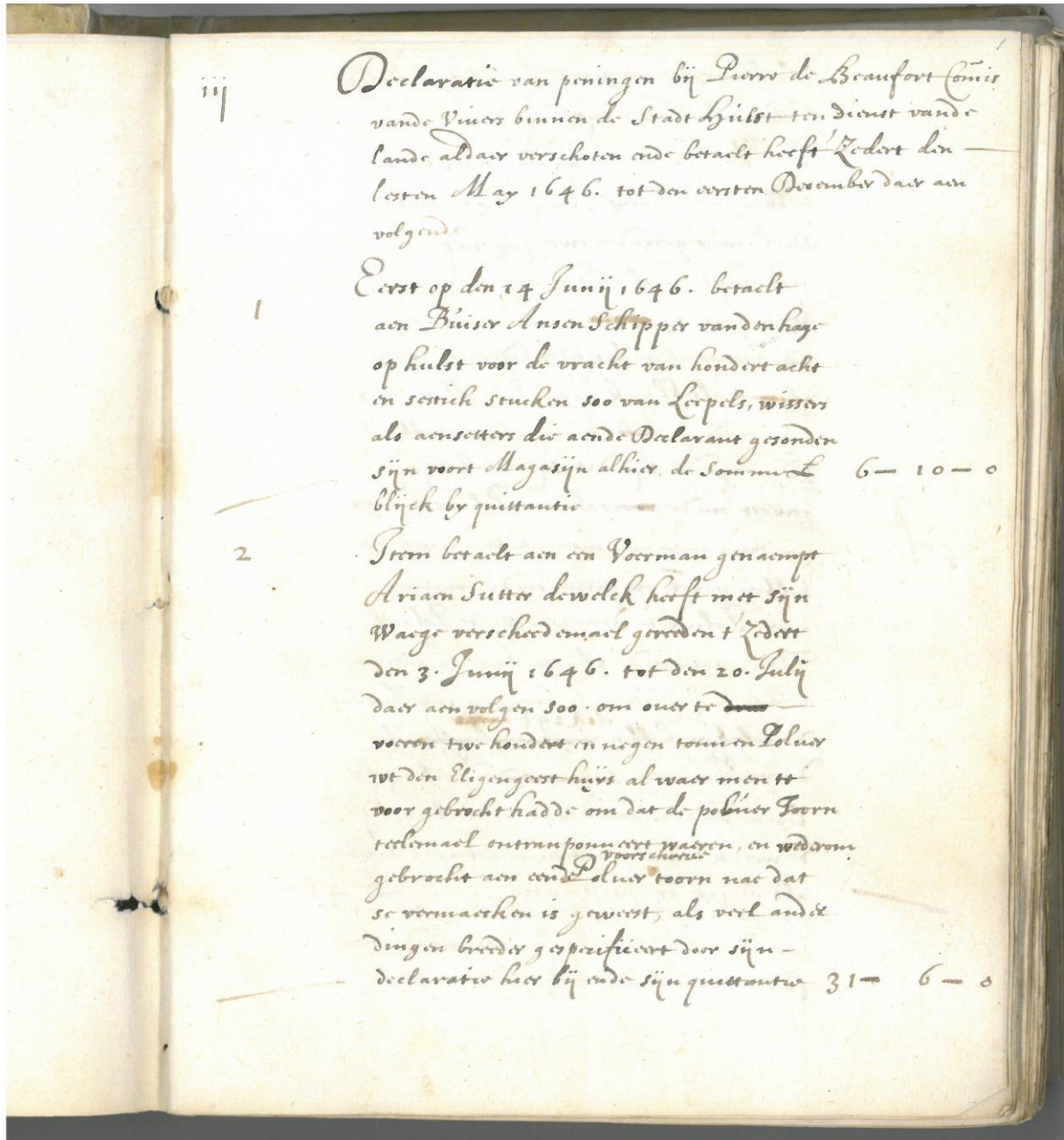
(Stadsarchief Hulst nr. 681)

i. november

Philips van Balle	i	boez
Willelm de Balle	i	boez
Willelm van Balle	-	i boez
Jans Gooftel	-	i boez
Willelm de Balle	-	i boez
Agelst van Balle	-	i boez
Adriaen de Balle	-	i boez
Conradus van Balle	de	gylbluget boez oft de Balle
Jans de Balle	-	i boez
Willelm van Balle	-	i boez
Jans de Balle	-	i boez oft i gylbluget boez

60. Kasboek Pieter de Beaufort 1646:

Kasboek van Pieter de Beaufort verantwoordelijk voor de bevoorrading van de soldaten (commies van de vivres en ammonitie van oorloge), 1646 (Stadsarchief Hulst nr. 365)

iii

Declaratie van penningen bij Pieter de Beaufort Comis
vande Vueren binnen de Stadt Hulst ten dienst vande
lande aldaer verschoten ende betaelt heeft Sedert den
lesten May 1646. tot den ersten Decembris daer aan
volgende

1

Eerst op den 14 Junij 1646. betaelt
aen Huizer Ansen Schipper vanden hage
op hulst voor de vracht van hondert acht
en sennich stukken soo van Lerpels, wissers
als aensetters die aende Declarant gesonden
sijn voort Magasijn alhier, de Somme 6-10-0
blijck by quittantie

2

Item betaelt aen een Voerman genaempt
Ariam Sutter dewelck heeft met sijn
Wagge verscheerd enaerl geveiden t Sedert
den 3. Junij 1646. tot den 20. Julij
daer aen volgen soo. om oute te doen
voeren twee hondert en negen tonnen Poluer
wt den Elizingerst huys al waer men te
voor gebrocht hadde. om dat de poluer toorn
reclmael ontrenponnert waeren, en wederom
gebrocht aen ande Poluer toorn nae dat
se vermaerken is gewest, als veel ande
dingen breidij gespecificiert door sijn
declaratie hier bij ende sijn quittantie 31-6-0

